

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

Παρά τὸ γεγονός ὅτι αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀνοπτύσσεται ἡ ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικὴ κίνησις δὲν ἐγένοντο αἰσθητῶς εὐνοϊκώτεροι, τὰ δὲ διατιθέμενα μέσα ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μᾶλλον πενιχρά, δύναται νὰ διαπιστώσῃ τις ὅτι ἡ κίνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἐντατικώτερα καὶ μᾶλλον ὀποδοτικὴ εἰς ἀποτελέσματα ἢ τὰ προηγούμενα ἔτη. Ἡ διυπίστασις αὕτη γεννᾷ λίαν ἀγαθὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Ἄφου ἤδη ἀναγγέλλεται ὅτι προσεχῶς θὰ γίνῃ ἀναδιοργάνωσις τῶν Ἀρχαιολ. Περιφερειῶν, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς Κρήτης, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ δοῦσις ἐντὸς αὐτῶν νὰ καταστῇ εὐχερεστέρα καὶ μᾶλλον ἄμεσος.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῆς νέας βορείας πτέρυγος, διὰ τῆς ὁποίας προστιθεται ἐν ὁμοίον πρὸς τὰ δύο ἐν συνεχείᾳ πρὸς νότον οἰκδομικὸν στοιχείον ἐξ ὁκτώ μουσειακῶν αἰθουσῶν (τεσσάρων εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ τεσσάρων εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, μὲ τῆς σαρκοφάγου ἀποθήκας εἰς τὸ ὑπόγειον, τῶν ὁποίων ὁ χώρος σχεδὸν διπλασιάζεται δι' ἡμιόρφων). Ἡ οἰκοδόμησις κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν κατασκευὴν ὁλοκλήρου τοῦ σκελετοῦ. Ἐλπίζεται δι' ἡ πτέρυξ θὰ ἔχῃ ἀποπερατωθῇ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἔτους 1959. Μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ἡμιόρφου τούτου αἱ μὲν αἰθουσαι ἐκθέσεως θὰ φθάσουν τὰς τριάκοντα, οἱ δὲ χώροι ἀποθηκεύσεως τοὺς δέκα καὶ πέντε. Θὰ λυθῇ οὕτω δι' ἱκανὰ ἔτη τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάγκης ἐκθέσεως τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου καὶ τῆς συστηματικῆς ἀποθηκεύσεως, ἀποσυμφορουμένων τῶν νῦν ὑπὸ ἀποθηκευμένων ἀρχαιοτήτων πληρουμένων χώρων τῶν ἐργαστηρίων, αἰθουσῶν μελέτης καὶ ἐκθέσεως ἐκμαγείων.

Παράλλῃλως ὠκοδομήθησαν καὶ σχεδὸν ἀποπερατώθησαν, πλην τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ βοηθητικοὶ χώροι οἱ προοριζόμενοι ὡς κατοικίαι φυλάκων καὶ θάλαμος τῶν νυκτοφυλάκων καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ὅλη διαρρύθμισις καὶ ὀργάνωσις τοῦ ἑξωτερικοῦ τοῦ Μουσείου χώρου.

Δὲν ἤρχισεν εἰσεῖτι ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὸν χώρον τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμυχῶνος Ἀλκαζάρ, ὅπου τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ ἐπομένως δὲν ἐγενεῖτο καὶ ἡ διὰ γεφύρας σύνδεσις τούτου μὲ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ ἔργον τῆς ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐπετέλεσε σημαντικὴν πρόοδον, διατεθέντος πρὸς τοῦτο ποσοῦ δραχ. 150.000 ἐκ τοῦ Λογισμίου Δημοσ. Ἐπενδύσεων Συνεπληρώθησαν νέαι προθῆκαι μικροτεχνημάτων καὶ ἐξετέθησαν πολλὰ νέα εὐρήματα (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐνδιαφέρουσα σειρά τῶν κένων ἐκ τῆς ἀντροπόλεως τῆς Γόρτυνος καὶ αἱ πολυάριθμοι σφραγίδες τοῦ ἐργαστηρίου τῶν σφραγιστολίθων Μαλίων). Κατεσκευάσθησαν πολλαὶ νέαι δρύϊναι χρυσταλλόφρακτοι προθῆκαι διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰθουσῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Οὕτω τῇ βοηθείᾳ τεχνιτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀποκαταστάσεων (τῆς δ. Πάολα Φιορεντίνου καὶ τοῦ κ. Ἀλῆ Καραβέλλα) ἡ τεχνικὴ ὑπηρεσία τοῦ Μουσείου ἀπεκατέστησε τὸ μέγα τοιχογραφημένον μετὰ δελφίνων καὶ πολυπόδων δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Τριάδος, τοῦ ὁποίου ἀκολούθως τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν ἐξετέλεσεν ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος

Θωμάς Φανουράκης. Ὁμοίως ἀπεκατεστάθη ὡς νέα τοιχογραφία, συγκροτηθεῖσα ἐκ τεμαχίων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εὐρισκομένων εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου καὶ ζωγραφικῶς συμπληρωθεῖσα διὰ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἡ τοιχογραφία ἐκ τῆς Ἀγ. Τριάδος — συνέχεια τῆς γνωστῆς τοιχογραφίας μὲ τὸν αἵλουρον — μὲ παράστασιν γονατιζούσης γυναικείας μορφῆς ἐντὸς κήπου μὲ ποικίλα ἄνθη (κρίνα, κρίκους, ἴα). Ἡ συγκρότησις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων γίνεται κατὰ τὸ νέον σύστημα μὲ τὰ τεμάχια κινητὰ καὶ μὲ διατήρησιν τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς τοιχογραφίας. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο βαθμίδον θὰ ἀναπροσαρμοσθοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ τοιχογραφίαι τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων ἔδωκεν ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς τὴν λοιπρὰν αἰθούσαν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν.

Ἡ ὁργάνωσις τῶν Ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν συνεχίσθη, ταξινομηθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ὁμάδων, πάντως ἡ τελικὴ ἔκθεσις τούτων, ἔλλειπει χώρου καὶ προθηκῶν ἐπαρκῶν, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου εἰργάσθησαν ἐντυπικῶς, ἀποκατασταθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ἀντικειμένων ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ἀνασκευῶν. Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰργάσθη καὶ ἔκτακτον προσωπικόν. Ἐπεραιώθη ἡ συγκρότησις τοῦ λίαν ἐντυπωτικῶν συνόλων τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Τεκῆ Ἡρακλείου, τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλεοῦ, τοῦ μοναδικῶς σημαντικοῦ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐρημάτων θολωτοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ροτασίου, σειρᾶς ὅλης σαρκοφάγων ἐξ Ἀθανάτων, Βόννης, Σφακιῶν Σητείας, τῆς σημαντικῆς σειρᾶς πρωτομινωικῶν ἀγγείων τοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνος, ἀρχαῖου πίθου καὶ ἀγγείων ἐκ Κάτω Βάθειας καὶ πλείστον ἄλλων. Ἐγένετο ἐπίσης ἐπιμελὴς καθαρισμὸς τῆς ὁγκώδους μυσμαρῖνης ἀναγλύφου σαρκοφάγου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἥτις διὰ μεγάλου κόπου μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν, τῆς Ἰταλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολυσυριθμῶν εὐρημάτων τούτων ἐκ Φαιστοῦ, Γόρτυνος καὶ Κνωσοῦ.

Διὰ τὴν ὁργάνωσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν ἀποθηκῶν συνεχίσθη προπορασκειαστικὴ ἐργασία, κασκευαθέντων καὶ νέων ἐρμαρίων - θηκῶν τοίχου, σειρᾶς δίσκων καὶ κιβωτιδίων κλπ. Οὕτω κατωρθώθη νὰ ἀποσυμφορηθῇ ἡ αἰθούσα τῆς μελέτης τῶν εὐρημάτων, ἥτις χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἐργαστήριον. Ἐτοποθετήθησαν μόνιμα ράφια - ἐταξέρας μεταλλικαὶ ἐκ τρητῶν ἐλασμάτων καὶ στερεῶν θηκῶν τύπου ΝΤΕΞΙΟΝ εἰς τὴν τελευταίαν αἰθούσαν.

Κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου μὲ τὴν τοποθέτησιν ὁμοίων θηκῶν μεταλλικῶν, καλυπτουσῶν τὰς ἐπιφανείας πάντων τῶν τοίχων. Ἡ βιβλιοθήκη κατέστη δυνατόν νὰ ἐνήμερωθῇ μὲ τὴν ἀπόκτησιν διὰ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς νέων σημαντικῶν βιβλίων.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου κατεγράφη μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ποσότης τῶν εἰς τὰς ἀποθήκας ἀκαταγράφων ἐκ παλαιότερων ἀνασκευῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων προσκτημάτων εἶναι τόσον μέγας ὥστε θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ συστηματικὴ ἐργασία συνεργεῖου ὅλου ἐπιστημονικῶν ἐπὶ ἔτη ἐργαζομένων, ἵνα ἀνιμετωπιθῇ τὸ ὑπάρχον πρόβλημα. Ἐγένετο ἐπίσης ἀνανέωσις τινῶν τῶν εὐρετηρίων τοῦ Μουσείου.

Ἐξεδόθη ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, προετοιμάζεται δὲ καὶ ἡ μετάφρασις τούτου εἰς τὴν Γαλλικὴν.

Τὸ ἐν Ἑρακλείῳ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη τῆς Ἐφορείας του, τῆς ἐργασίας τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῆς Ἐπιμελητείας του, πάντοτε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νεῶν ἀποκτημάτων διαφωτιζόντων τὴν βυζαντινὴν, μεσαιωνικὴν καὶ παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν. Ἐπίσης ἐπηυξήθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς λαϊκῆς τέχνης. Πραγματοποιουμένης τῆς βουλήσεως τοῦ θανόντος μεγάλου κρητὸς Ν. Καζαντζάκη τὸ γραφεῖον καὶ ἡ βιβλιοθήκη του καὶ σειρὰ ἀναμνηστικῶν καὶ χειρογράφων ἀπετέθησαν εἰς εἰδικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτήσιαν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ὥς ἄνω Ἑταιρείας.

Μικρὰ πρόοδος συνετελέσθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς τῆς Νήσου. Νέα ὀργάνωσις καὶ ταξινόμησις τούτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ διὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὰ κύρια ἔργα τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου, τῶν ἀρχαιολ. χώρων καὶ τῆς ἐποπτείας τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ διότι τὰ διατιθέμενα διὰ τὰς Συλλογὰς μέσα εἶναι ὅλως στοιχειώδη, ἂν μὴ ἀνύπαρκτα. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀπτέρας καὶ Λισσοῦ μέγα πλῆθος εὐρημάτων (ἀγαλμάτων, ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτ. μελῶν, ἀγγείων) περιήλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων, ὅπου ὁμως ταῦτα δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκτεθοῦν. ἀναμενόμενης πάντοτε τῆς ὀριστικῆς στεγάσεως τοῦ Μουσείου εἰς τὸν ἀποκαθιστάμενον ναὸν τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου. Πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα περισυνέλεγσαν μερίμνη τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ καὶ τοῦ φύλακος. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης περισυνέλεγσαν μόνον δευτερευούσης σημασίας ἀντικείμενα καὶ ἀπετέθησαν τὰ εἰρημὰ καὶ γλυπτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Βυζαρίου. Ὁ χώρος ὁμως δὲν ἐπιτρέπει περαιτέρω ἐπαύξεισιν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ ἡ ἐπέκτασις του διὰ προσθήκης καὶ δευτέρου ὁρόφου. Ἐλαχίστη ἐπαύξεισις ἐγένετο εἰς τὰς Συλλογὰς Γόρτυνος, Νεαπόλεως, Ἀγ. Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας. Εἰς τὴν τελευταίαν Συλλογὴν ἐγένετο ἐργασία καθαρισμοῦ τοῦ νεωστὶ ἀποτεθέντος ἐκεῖ χαλκοῦ ἀγάλματος τηβεννοφόρου διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη.

Ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένετο κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν Κνωσόν, μικροτέρας δὲ κλίμακος εἰς τὴν Φαιστόν καὶ Ἀγ. Τριάδα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ Ἐφόρου, τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν ἀσκοῦντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου Ζαχ. Κανάκη. Εἰς τὸ Μέγα Ἀνάκτορον, πλὴν τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν Πελέκων ἐποποθετήθησαν προστατευτικὰ δικτυωτὰ διαχωρίσματα καὶ ἠνοίχθη ἡ παλαιοτέρα μινωικὴ θύρα οὕτως ὥστε τὸ Ἱερόν ἐγένετο ἐπισκέψιμον καὶ διὰ μεγάλης τουριστικῆς ὁμάδας. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου ἐγένετο ἡ προμήθεια ἐξ Ἰταλίας πλαστικῆς διαφανοῦς ὕλης τύπου EDIT, ἵνα κατασκευασθῇ στέγαστρον στηριζόμενον ἐπὶ λεπτῶν μεταλλικῶν στύλων. Ἐγένετο στερέωσις καὶ διασάφεισις τοῦ ΒΑ τομέως τοῦ Ἀνακτόρου, ὅπου αἱ δύο μικραὶ κλιμακίδες. Παρὰ τὴν ἀνατολικωτέραν τῶν κλιμάκων τούτων ἀπεκαλύφθη βαθύτατος ἀποθέτης ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι περιεῖχεν ἐπίχωσιν κατὰ μέγα μέρος ὑπονεολιθικῶν χρόνων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀνετέθη εἰς τὴν Ἀγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολήν. Ἀπεκατεστάθη καὶ ἐστερεώθη μὲ ἐπανατοποθέτησιν πολλῶν μεγάλων ὀγκολίθων πελεκητῶν ἐκφυγόντων ἐκ τῆς θέσεώς των ὁ τριπλοῦς περιβολὸς κατὰ τὴν ΝΑ παρυφὴν τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ τομεὺς οὗτος διὰ πρώτην φορὰν κατέστη δυνατόν νὰ διασαφηθῇ. Πολλοὶ τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων ἀπε-

κατεστράφησαν και έπροστατεύθησαν δια κιγκλίδων.

Τῆς περιφράξεως τῶν Ἀνακτόρων ἀπεκατεστάθησαν πολλά τμήματα καὶ κατὰ τὴν κυρίαν εἰσόδον καὶ ὁλόκληρον τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐτυποθετήθησαν πλαίσια δικτυωτῶν διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ ἐξωραϊσμὸν τοῦ χώρου, ἐν συνόλῳ πλείονα τῶν ἑκατόν. Ἡ ἀνατολικὴ κιγκλιδωτὴ θύρα ἐπεσκευασθῆ καὶ εὐθυγραμίσθησαν πολλὰ τμήματα τῆς περιφράξεως. Διευρυνώθη κανονικὴ πρὸς σπέλις διὸ κλίμακος ἐχρῆσθαι ἐκτερωθεν ἀντρευματικούς τοίχους πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων πρὸς τὴν ἀτραπὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν.

Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν ἐγένετο ὁλοκληρωτικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως, ἣτις περιέλαβε τὸν γενικὸν καθορισμὸν τοῦ χώρου καὶ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν πλασιούστων τοίχων, ἀκόμη καὶ ἐκείνων οὕτινες δὲν ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, τὴν στερεώσιν πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων γυψολιθικῶν πλακῶν δαπέδου διὰ νέων ἱσομεγέθων, ἐξαχθέντος τοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων, μάλιστα τοποθετηθεισῶν κατὰ τὸ πολύθυρον μέγαρον τὴν κρύπτην, τὸ ΝΑ δωμάτιον, τὸ μέγα καὶ μικρὸν κλιμακοστάσιον, ὅπου ἀντεκαταπλήθησαν αἱ φθινοῦσαι βαθμίδες, παραστάδες, κλπ. Εἰς τὸ πολύθυρον μέγαρον ἀπεκαταστάθη μὲ ἐπιμελῆ ἀρμολόγησιν ὁλόκληρον τὸ ἀρχικὸν πλακόστρωτον, τὸ διαχωρίσμα πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπου ἡ κόγχη τοῦ θρόνου, αἱ πλάκες τῆς ὁποίας ἐπηνέχθησαν εἰς τὴν θέσιν των. Ἐπιμελὴς ἐργασία ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν κρύπτην τῶν τετραγώνων πεσσῶν, ὅπου πλήν τῆς πλακοστρώσεως ἐστειρωθήσαν αἱ δεξαμενίσκαι προσφορῶν καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ στεγανότης τοῦ χώρου δι' ἐπεκτάσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς κατασκευασθείσης ὀροφῆς μετὰ τῶν σιμεντοδοκῶν της. Πρὸς ἐξασφαλίσιν τῶν πλήρως ἀποκατασταθέντων δωματίων ἐπεξετάθη ἡ στέγη διὰ στεγνίστρου ἐξ ἑτερνίτου. Ἡ μικρὰ κλίμαξ ἐπροστατεύθη ἐπίσης, ἀνακατασκευασθείσης καὶ τῆς θύρας πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Κυθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπαύλεως ἀνενεώθησαν οἱ χρωματισμοί, οὐσιαστικῶς βελτιωθέντες μὲ μίμῃσιν τοῦ ξύλου ἀκριβέστερον ἀντὶ τοῦ ἀντικαισθητικοῦ κεινίνου χρώματος. Τέλος ἐπεσκευασθῆ ἡ δια κιγκλίδων πρόσβασις εἰς τὸν χώρον καὶ ἐπεξετάθη ἡ κλιμακωτὴ πρόσβασις μέχρι τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὴν ἔπιυλιν ὁδοῦ, κατασκευασθέντων ἀντρευματικῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων.

Εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Οἰκίαν ἐγένοντο ἐργασίαι πλήρους καθορισμοῦ, στερεώσεως τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὥστε οὗτος νὰ δύναται νὰ συγκρατῇ ὡς ἀντρευματικὸς τὰ χωμάτα, ἐνῶ νέοι ἀντρευματικοὶ τοῖχοι ἐξησφάλισαν ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν χωμάτων τὸν χώρον ἐκ βορρᾶ καὶ νότου. Ἡ μακρὰ Δυτικὴ - Ἀνατολικὴ κλίμαξ ἀπεκαλύφθη ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἀπεκατεστάθη. Πολλὰ νέα στοιχεῖα ἤλθον εἰς φῶς, ὡς μακρὸς ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως, ὅστις ἐκαθαρίσθη καὶ παρηκολουθήθη μέχρι τῆς ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδου του, ὁ βόρειος τοίχος τῆς μακρῆς κλίμακος, ἐπέκτασις τῆς οἰκίας πρὸς τὰ ΝΑ, ἀποκαλυφθείσης καὶ βασιλεῶς κίονος, τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπίπεδα τὰ διαμορφούμενα δι' ἀντρευματικῶν τοίχων κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πρᾶνές καὶ ὅπου ἤλθον εἰς φῶς λείψανα νεολιθικῶν οἰκημάτων μετ' ἀφθόνου κεραμεικῆς καὶ τινων λιθίνων πελέκων. Γενικῶς διεσαστηνίσθησαν τὰ διάφορα διαμερίσματα καὶ νῦν καθίσταται δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἀτελῶν σχεδιαγραμμάτων τοῦ Ἐβανς. Εἰς τὰς βορειοδυτικὰς τοῦ Ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὴν Βασιλικὴν ὁδὸν κειμένην Οἰκίαν τῶν Τοιχογραφιῶν ἤρχισε μόλις ἡ ἐργασία γενικοῦ καθορισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοίχων.

Συστηματική εργασία ἀποκαταστάσεως ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸν Νότιον Βασιλικὸν Τάφον. Ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως τοῦ χώρου καὶ τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων τοῦ μνημείου, ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἐστεγανοποιήθη τὸ στρώμα ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου, ὡς καὶ ὁλόκληρος ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ τάφου καὶ ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἀπὸχέτευσιν τῶν ὑδάτων, ἵνα μὴ διεισδύῃ ἡ ὑγρασία ἐντὸς τοῦ θαλάμου καὶ τῆς κρύπτης τοῦ τάφου. Τῆς τελευταίας συνεπληρώθη ἡ ὀροφή μετὰ τῶν βασιταζουσῶν ταύτην ἰσχυρῶν δοκῶν, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε κατασκευάσει ἤδη ὁ Ἑβανς, ἵνα μὴ εἰσδύουν ἐκεῖθεν τὰ ὄμβρια ὕδατα. Συνεπληρώθη ἐπίσης ἡ στέγη τοῦ προθαλάμου καὶ ἡ ἐπικάλυψις τῶν πυργίσκων, συμπληρωθέντος τοῦ ἄνω τούτων ἐκ σχιστολίθου δαπέδου μὲ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν καὶ μὲ τὴν κατὰ μίμησιν συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Κατὰ τὴν εἰσόδον καὶ περὶ τὸν αἶφον ἐστρώθη στρώμα χαλικίων, ἵνα μὴ καλύπτεται τὸ τμήμα τοῦτο ὑπὸ τῆς ἰλύος. Ὁ τάφος ἀπελευθερώθη κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτιὰν πλευρὰν κατασκευασθείσης προσβάσεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς διερχομένης πλησίον ὁδικῆς ἀρτηρίας διὰ τῆς τομῆς τοῦ λόφου, ἐκατέρωθεν ἀντιστηρίξεως τῶν χωμάτων διὰ μεγάλων ἀντρευματικῶν τοίχων καὶ διὰ γεφυρώσεως τοῦ ρεϊθρου τῆς ὁδοῦ. Οἱ χρωματισμοὶ τοῦ τάφου ἀνεωόθησαν, βελτιωθέντες σημαντικῶς, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τῶν δονῶν, τὸ ὁποῖον νῦν ἀπομυμείται ἀκριβῶς τὸ ξύλον.

Περαιτέρω ἐγένετο καθολικὴ ἐργασία στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἑπαυλίαν Κρύινον τοῦ λιμένος τῆς Κνωσοῦ Ἀμνισοῦ. Ἡ ὡραία αὕτη μινωικὴ ἑπαυλις εἶχεν ὑποστῇ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς τὸ παρελθόν, κυρίως ὑπὸ στρατιωτικῶν μοναδῶν, αἵτινες ἐστρατωνίσθησαν ἐκεῖ πλησίον, καὶ ἄλλων, αἵτινες διενήργησαν γυμνάσια ἀποβάσεων. Ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολὺ δύσκολος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ὁ γῶρος ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν διὰ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῶν ἀναμοχλευθέντων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, διὰ τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως, τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων. Ἀπεκαλύφθησαν μάλιστα κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ νέαι στοιχεῖα, ὡς δίδυμος θύρα ἐνοῦσα τὰ δύο ΒΔ δωμάτια, θύραν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου δωματίου πρὸς τὸν διάδρομον, ἐπέκτασις τοῦ ἐκ σχιστολίθων πλακοστρώτου πρὸς βορρᾶν, ἀρχὴ πλακοστρώτου δωματίου πρὸς ἀνατολὰς, διεσπρήθη δὲ πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ πολυθύρου μεγάρου, μὲ σειρὰν θυρῶν μόνον πρὸς βορρᾶν καὶ τοίχον κλείοντα πρὸς ἀνατολὰς, ὡς καὶ ἡ φύσις τοῦ βαθύτερον κειμένου δωματίου κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν καὶ παρὰ τὸ πολύθυρον, ἀποδειχθέντος ὡς λουτροῦ. Τὰ κύκλω χῶματα, μάλιστα κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν, συνεκρατήθησαν δι' ἀντρευματικῶν τοίχων, ἐπεσκευάσθη δὲ ριζικῶς ἡ περίφραξις τοῦ χώρου.

Ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας μικρὰς κλίμακος ἐξετέλεσεν ἡ Ἱταλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ τεχνικοῦ Τότι εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἐκεῖ ἐστερεώθησαν αἱ νεωστὶ τοποθετηθεῖσαι γυψολιθικαὶ πλάκες τοῦ πολυθύρου μεγάρου, αἵτινες εἶχον ἀρχίσαι νὰ καταστρέφονται ἐκ τῆς ὑγρασίας, ἐπεχώσθησαν κατὰ τὴν κεντρικὴν ἀθλὴν τελευταίως ἀποκαλυφθέντα ἐντὸς τῆς στοᾶς παλαιότερα στρώματα καὶ ἀφῆθησαν νὰ φαίνωνται αἱ θεμελιώσεις καὶ αἱ βάσεις τῶν κιόνων τῆς στοᾶς, ἐτοποθετήθη στέγαστρον ἐκ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης (ΕΝΤΙΛΟΥΞ) διὰ τὴν προστασίαν δωματίων μετὰ πίθων καὶ κονιαμάτων εἰς τὸ βα-

θύτερον στρώμα τοῦ παλαιότερου Ἀνακτόρου Εἰς τὴν Ἑπαυλιν τῆς Ἀγ. Τριᾶδος ἐγένοντο ἀπαραίτητοι ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων καὶ δαπέδων, καὶ καθολικὸς καθαρισμὸς τοῦ χώρου ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς. Εἰς τὴν Μινωικὴν Ἀγροικίαν Μητροπόλεως Γόρτυνος, περαιωθείσης τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐξαγορασθέντος τοῦ χώρου, ἐγένετο περιφραγξίς.

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου ἤρχισε μακρὰ καὶ ἐπιπονος ἐργασία, τῇ συμμετοχῇ καὶ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου, τῆς ἀποκαταστάσεως μακρᾶς σειρᾶς μινωικῶν πίθων, προερχομένων ἐκ τῆς νεωστὶ ἀποκαλυφθείσης μινωικῆς ἀγροικίας εἰς θῆσιν Καννιά Μητροπόλεως Γόρτυνος· ἡ σειρὰ αὕτη περιλαμβάνει ἄνω τῶν πεντήκοντα ἰσθίων ΥΜΙ χρόνων. Οἱ ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἐπιναποθετηθῶν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ μιν κτηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ προστατευθῇ διὰ στεγαστροῦ ἐκ πλαστικῆς ἡμιδιαφανοῦς ὕλης.

Τῆς προστασίας τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημερίων τῆς Νήσου ἐμελήθη ἡ Δ' Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς κ. Καλοῦρη, ἐπικουρουμένη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κρήτης καὶ τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Ἐν τῇ προσύψει τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐνετικῶν τευχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τῆς τουριστικῆς τούτων ἀξιοποιήσεως ἐγένετο λεπτομερὴς ἀπογραφή τῶν ἐπὶ τῶν τευχῶν ἐγκατεστημένων, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐθαιρέτως, ἰδιωτῶν. Δὲν κατωρθώθη ὅμως εἰσεῖτι νὰ ἀπαλλαγῶν αἱ πύλαι ἀπὸ τοῦ ἐντὸς αὐτῶν ἐγκατεστημένους ἐπιτηδευματίας καὶ βιοτέχνας. Δύο τουρκικαὶ θύραισι κρήναι, λόγῳ τῆς κατασκευῆς νέων οἰκῶν εἰς ᾧ σημεῖα εὐρίσκοντο, μεταφέρθησαν καὶ ἀνοικοδομήθησαν συμπληρωθεῖσαι ἡ μία κατὰ τὸν ἔναντι τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προμαχῶνα Ἀλκασῶρ καὶ ἡ ἄλλη παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Σημαντικὸν γεγονός ἐλναι ἡ ἐντὸς τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἀνοικοδόμησις τῆς ἐκ τοῦ Μεγάρου Ἰττάρ μεταφερθέντος ἐνετικῆς διακοσμῆτος θυρώματος, τὸ ὁποῖον ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, συμπληρωθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ θυρώματος ἡ πρόσοψις τοῦ ὡς ἄνω μεγάρου ἀποκατεστάθη διὰ νέου ἀναλόγου θυρώματος βάσει σχεδίου τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη.

Εἰς τὸ Φρούριον Λιμένος Ἡρακλείου (Κοῦλες) ὁ ἐνετικὸς πυργίσκος, ὁ ἀπὸ ἐτῶν χρησιμοποιηθεὶς μὲ ἰσχυρὰν μετασκευὴν εἰς φάρον, ἀπηλλάγη τῶν προσκτισμάτων καὶ ἐνισχύσεων δι' ἐμφανῶν δοκῶν σιδηροπαγοῦς κονιάματος. Προπροσχευάζεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ναυτοπροσκόπων διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου.

Ὁ μεσαιωνικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων παρχωρήθη ὑπὸ ὄρους εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κρήτης, ἵνα ἀποκαθιστάμενος καὶ ἀνοικοδομούμενος χρησιμοποιηθῇ ὡς ναὸς τῆς Θεομήτορος. Ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἱ. Τζομπανάκη.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δουνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἐπροχώρησεν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῶν ἔργων τῇ ἐποπτείᾳ τοῦ Ἐφόρου καὶ ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ Ν. Τσαχάκη, βάσει τῶν σχεδίων τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη. Διηνοίχθησαν τὰ νότια γοτεικῆς μορφῆς παράθυρα, κατεσκευάσθησαν δὲ ἀντιστοιχῶς τὰ παράθυρα τοῦ βορείου τοίχου καὶ ἀναποσκηρμόσθησαν βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων τὰ παράθυρα τοῦ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς τοίχου· εἰς ταῦτα ἐτοποθετήθησαν ἡδη ὑλοστάσια. Ἐγένετο ἡ ἐνίσχυσις τῶν τοίχων διὰ διαζώματος (σενας) ἐκ σιδηροπαγοῦς σιμεντο-

κονίας. Ἀντεκατεστάθησαν οἱ ἐνισχυτικοὶ μεταξὺ τόξων καὶ τοίχων δοκοὶ διὰ ἄλλων ἐκ σιδηρῶν τεταμένων ἑλασμάτων. Ἡ βορεία πύλη μετετέθη κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ παραθύρου καὶ διηνοίχθη ἡ μεγάλη τοξωτὴ νοτιά πύλη. Ἡ κόγχη τοῦ ἄμβωνος μὲ τὴν διπλὴν κλίμακα ἐπεσκευάσθη καὶ ἀπεκατεστάθη. Ἐπλακοστρώθη τὸ Ἱερὸν καὶ κατεσκευάσθη εἰς τὴν θέσιν τῆς Τραπεζῆς τοῦ Θυσιαστηρίου ἱσομέγεθες πλακόστρωτον βῆμα μετὰ ἐσωτερικοῦ θαλάμου, προσιτὸν διὰ πλατείας προσθίας κλίμακος. Ἐγένετο προπαρασκευὴ τῆς ὑποδοχῆς διὰ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ κυρίως σηκοῦ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ἐξεχόντων προσώπων, ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν ὁποίων εἰς μὲν τοὺς δύο ὑπῆρχον οἰκόσημα, εἰς δὲ τὸν τρίτον μορφὴ κατακειμένη.

Εἰς τὰ Χανιά ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Λασιθιωτάκη, κατέχοντος εἰδικὴν ἐμπειρίαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μεσαιωνικῶν μνημείων, ἐγένετο ἐργασία ἐκτάσεως διὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁ γ. Φ ρ π γ κ ῖ σ κ ο υ. ὅπου θὰ στεγασθῇ καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παλαιῶν κονιαμάτων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ καμαρωτὴ στέγη τοῦ ναοῦ ἔπαθεν ἰσχυρὰς ρωγμὰς λόγῳ καθιζήσεως τοῦ βορείου τοίχου. Ἐκ τούτου ἐχρειάσθησαν εἰδικὰ ἐνισχυτικὰ ἔργα (ἀντηρίδες, διαζώματα ἐκ σιδηροπαγούδς κονιάματος, ὑποστηρίξεις τῶν τόξων, ἐμφράξεις τῶν ρωγμῶν κλπ.). Ἡνοίχθησαν τὰ παλαιὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ καὶ κατηργήθησαν τινα νεωτερικὰ ἀνοίγματα. Κυτεσκευάσθησαν ἐκ νέου τὰ κονιάματα καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χώρος τοῦ ναοῦ μὲ τὰ πλευρικά του παρεκκλήσια ἀνεδείχθη καὶ ἐγένετο κατάλληλος ἵνα δεχθῇ τὸ Μουσεῖον. Ἐξησφαλίσθη κατὰ τὸ δυνατόν φωτισμός, οὗτος ὅμως θὰ ἐνισχυθῇ διὰ τεχνητοῦ. Τὰ ἔργα θὰ συνεχιοθοῦν, ἐξασφαλισθεισῶν νέων πιστώσεων.

Εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα ἐπετελέσθη ἱκανὴ πρόοδος. Ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργία Γραφείου Τουρισμοῦ ἐν Ἡρακλείῳ. Ἐλειτούργησε Σχολὴ Ξεναγῶν καὶ ἐδόθησαν ἄδειαι τοπικῶν ξεναγῶν εἰς τριάκοντα περίπου ἐκ τῶν φοιτησάντων εἰς αὐτήν. Ἐλήφθη ἀπόφασις διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ περιβάλλοντος τῶν Ἑνετικῶν Τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐπηυξήθησαν αἱ προσδιοριστικαὶ πινακίδες τῶν ἀρχαιολ. χώρων, μάλιστα τῆς Κνωσοῦ. Εἰς τὴν Κνωσὸν εὐπρεπίσθη ἡ εἰσόδος πρὸς τὸ Ἀνάκτορον ἀντικατασταθέντων τῶν συρμάτων διὰ δικτυωτῆς ἐν πλαίσιοις περιφρούξεως καὶ κατεδραφισθέντων τῶν παραμορφούντων τὴν πλατεῖαν τῆς εἰσόδου τοιχιῶν. Εἰς τὴν Φαιστόν τὸ Περύπτερον ἐλειτούργησε κανονικῶς, γενομένη δὲ ἀνορυξίς φρέατος κατὰ τὴν κλιτὴν ἐπέτυχε τὴν ἀνέυρεσιν ὕδατος, τὸ ὅποιον θὰ ἐξασφαλίσῃ δι' αὐτὸ ἀφθονον ὕδωρ.

Λίαν σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν εἰς τὴν νῆσον ἀνασκαπτουσῶν Ξένων Σχολῶν. Ὁ Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτων λόγῳ τῆς ἐπὶ δέμηνον ἀπουσίας του εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ διεθνῆ ἀρχαιολογικὰ Συνέδρια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῆς Ρώμης - Νεαπόλεως καὶ εἰς τὸ Colloquium διὰ τὰ χρητομυκηναϊκὰ κείμενα τῆς Παβίας δὲν ἐσυνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν Χόνδρον τῆς Βιάννου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας. Ἐξετέλεσεν ὅμως τὰς ἀκολούθους ἄλλας ἀνασκαφὰς :

Ἀνασκαφὴ Ἀσκληπιείου Λισσοῦ. Μετὰ τὴν περισυλλογὴν ἀφθόνων ἀρχαιοτήτων, αἵτινες ἤλθον εἰς φῶς εἰς τὸ τυχαίως ἀποκαλυφθέν Ἀσκληπιεῖον τῆς Λισσοῦ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀἰ Κυρκοῦ Σελίνου (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ 336 - 337), ἐγένετο ἐξερεύνησις τοῦ χώρου, ἔνθα ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὗτος εὐρίσκεται ἐπὶ τινος τῶν κατωτέρων ἰσοπέδων τοῦ μυχοῦ

τῆς μικρᾶς κοιλάδος, ὅχι μακρὰν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Κυριακοῦ. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ μετὰ τὴν μετακίνησιν μεγάλων ὀγκολίθων καὶ βράχων ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ὁ κύριος σηκὸς τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνατολικὸς τοίχος διασώζεται εἰς μέγα ὕψος. Εἶναι ὠκοδομημένος μετὰ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους, τὸ κάτω τμήμα κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, τὸ ἄνω κατὰ τὸ ψευδοῖσοδομικόν. Οἱ ἄνω δόμοι ἀπέκλινον τῆς κατακορύφου ἢ καὶ κατέπεσον καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐργασία ἵνα ἐπανέλθουν εἰς τὴν θέσιν των. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ἀνευρέθη τὸ πόδειον τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων ἐντὸς τοῦ σαρῶς διαχωριζομένου χώρου τοῦ κυρίως ἱεροῦ. Ἦτο μαρμαρίνον μετὰ ἀναθυρήσεις καὶ παρ' αὐτὸ ἀνευρέθη δεξαμενὴ μετὰ ἀποχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Ἴσως τὸ ἱσματικὸν ὕδωρ ἐφθάνεν ἕως ἐκεῖ. Δεξιὰ ἤτο μικρὸν γωνιακὸν βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρες μικραὶ κεφαλαὶ κορασίδων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ ἀνευρέθη πλήρης ἐκ τῶν ἀναθημάτων καὶ ἐκ τῶν βάθρων των. Τούτων περιουσιολογία μέγας ἀριθμὸς. Πιστεύεται ὅτι θὰ ἀνασυγκροτηθῶν τελικῶς ἄνω τῶν τεσσαράκοντα μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματιδίων, τὸ πλεῖστον μικρῶν παίδων ἢ ἐφήβων. Πολλαὶ κορασίδες φέρουν μετὰ χάριν τὴν ἐπιθήκῃ καὶ κρατοῦν μικρὰς περιστεράς. Εἰς ἑφηβὸς ἔχει λαγῶν ἀναρριχώμενον εἰς τὸν βραχίονα. Εἰς παῖς κάθεται ὀκλάζων, πιέζει δὲ διὰ τῆς χειρὸς ἀστράγαλον. Ἄλλως πολλοὶ φυσικοὶ ἀστράγαλοι ἀνευρέθησαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὸν αὐτὸν χώρον. Ἀνευρέθησαν καὶ τινες προτομαὶ ὀρίμων ἀνδρῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων (δύο τούτων πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ). Μία εὐμεγέθους κλασσικῆς μορφῆς κεφαλὴ γυναικὸς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς Ὑγείας· ἀνευρέθη ἐπίσης εὐμεγέθους κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, πιθανῶς τοῦ πέρουσι περιουσιολογίου ἀγάλματος καὶ ἄλλα μικρότερα. Τῶν βάθρων τὰ πλεῖστα εἶναι ἐνεπίγραφα, μετὰ ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς εἰς τὸν Ἀσκληπιδὸν καὶ τὴν Ὑγείαν. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τῆς ἐξ ὑπερύψου μαρμάρου ἐνεπιγράφου τραπεζίης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ οἱ εἰς μορφὴν λεοντοκεφαλῶν καὶ λεοντοπόδων πόδες. Χρυσοῦν ἔλασμα μετὰ δυσδιόριστον παρὰστιασιν, χρυσοῦν ἔλασμα ἐνεπίγραφον, μικρὸς χρυσοῦς ὄφας μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΚΛΑΣ ἦσαν μετὰ τῶν ἀναθημάτων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ σηκοῦ καλύπτεται ὑπὸ ὠραίου μωσαϊκοῦ μετὰ διακοσμητικὰ πλάισια μετὰ ἐναλλάσσοντα σχέδια, περὶ τὰ ὁποῖα ἐλίσσεται μαιανδροειδὲς κόσμημα. Τέσσαρα τῶν κυρίων πλαισίων συμμετρικῶς περὶ τὸ ἀτυχῶς καταστραφέν κέντρον διακοσμοῦνται μετὰ τέσσαρα ζῶα (πολύχρωμον πτηνόν, νῆυσαν, ἀρδαριν καὶ ἄλλο δυσδιόριστον ζῶον). Δὲν ἀποκλείεται ἡ καταστραφείσα κεντρικὴ μορφή νὰ ἦτο τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκατέρωθεν τοῦ σηκοῦ ὑπάρχουν χαμηλὰ θρανία εἰς τὸ ἕτερον τῶν ὀποίων ἀπέκλειντο τινὰ ἀναθηματικὰ ἀγάλματα. Ἡ πρὸς τὸν σηκὸν θύρα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ κατέρχεται τις ἐξ αὐτῆς διὰ δύο βιβιδίων. Εἰς τὸν διαχωριστικὸν πρὸς τὸν προόδομον τοίχον ἀνευρέθησαν ἐντετοιχισμέναι προξενικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναφέρονται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τῶν Λισίων. Σύμβολα χριστιανικὰ χριστιανικὰ ἐπὶ τῶν κατακρημνισθέντων τοίχων τοῦ ναοῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐξαγνίσουν τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἴσως προηγουμένως ἐρήμωσαν.

Τὸ γέισωμα τοῦ ναοῦ (τριγλύφα καὶ μετόπαι) καὶ τμήματα πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀεικόμου διακοσμούμενα ὑπὸ ἀσπίδων εὐρέθησαν διεσκορπισμένα σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ Ναοῦ. Διὰ τὴν συναρμολόγησιν τῶν τεμαχίων τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου καὶ τῶν ἀγαλμάτων θὰ χρειασθῇ μακρὰ ἐργασία. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ ἐπεκταθῇ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προδόμου τοῦ

ναού, τῆς ἱερᾶς κρήνης, τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη ἡ θέσις, διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ περαιτέρω παρακολούθησιν τοῦ περιβάλλοντος καὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀβάτου, ὅπου ἐλπίζεται νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐπιγραφαὶ τῶν γενομένων ἱσμάτων. Πάντα τὰ εὐρήματα, πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων.

Ἀνασκαφὴ Ξερῆς Καρᾶς Ἀρχανῶν. Ἐπὶ λόφου ΝΔ τῆς κομπολόεως τῶν Ἀρχανῶν, δεσπόζοντες τῆς ὑποκειμένης κοιλάδος, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ μινωικὴ ὁδὸς πρὸς τὴν μινωικὴν ἀγροικίαν τοῦ Βαθυπέτρου ἀνεκαλύφθησαν λείψανα ἐκτεταμένου μινωικοῦ κτηρίου, ἐν μέρει ὠκοδομημένου μετὰ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους. Ἀτυχῶς ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἐπέφερε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐπιφανειακῶς εὐρισκόμενον ἔπαθε καὶ πολὺ παλαιότερας καταστροφάς, ἀποὺ βυζαντινὰ ὀστρακα ἀνευρέθησαν μέχρι τῶν διαπέδων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε ὥροῖον μικρὸν δωμάτιον μετὰ φωταγωγὸν πρὸς δυσμὰς, ἔχοντα δύο κίονας, καὶ ὠραίον διάπεδον ἐκ σχιστολίθων· ἔφερε θρανία κατὰ τὸν βόρειον ἴσως καὶ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἶχε σύστημα ἀποχετεύσεως μετὰ μικρὰν δεξομενὴν συγκεντρώσεως τοῦ ὕδατος τῆς ὀροφῆς ἐντοιχισμένης εἰς τὸν ἀνατολ. τοῖχον. Οἱ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων τοῖχοι εὐρίσκοντο δυτικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ μικροῦ δωματίου. ἄλλα διαταράχθησαν ἰσχυρῶς. Εἰς τῶν λίθων ἔφερε χαρακτὸν τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Κατὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ φωταγωγοῦ ἀνευρέθη κρύπτη μετὰ μικρὸν στρογγύλον πῖθον εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰ ἄλλα δωμάτια τοῦ κτηρίου εἶχον κοινούς τοίχους, τῶν ὁποίων ἡ παρακολούθησις, ὡς εἶναι σήμερον ἡμικατεστραμμένοι, εἶναι πολὺ δύσκολος. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα τοῦ σχεδίου ὁλοκλήρου τοῦ κτηρίου. Διὰ τοῦτο ἐπεκαλύφθη, πλὴν τοῦ πλακοστρώτου δωματίου μετὰ τὸν φωταγωγόν. Ἡ ἐποχὴ, ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων καὶ σποραδικῶν ἀντικειμένων, καθορίζεται εἰς τὴν ΥΜΙ α περίοδον.

Ἀνασκαφὴ ΥΜΙΙΙ τάφου Μονῆς Μαλεβιζίου. Ἐπὶ ὑψώματος κειμένον ΝΔ τῆς Μονῆς ἀνευρέθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν θαλαμωτὸς λαξευτὸς τάφος μετὰ κιβωτισοσκήμους λάρνακας. Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέκαλυψε τὸν τάφον, ὅστις ἔχει θάλαμον τετραγωνικόν, ὄχι πολὺ κανονικόν, μετὰ δρόμον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς. Τρεῖς σαρκοφάγοι εὐρίσκοντο σχεδὸν παραλλήλως ἀλλήλων καὶ λείψανα τετάρτης ἀνευρέθησαν παραμερισμένα. Διακοσμοῦνται ἀπὸ σχηματικὰ θέματα ἐν μέρει φυτικῆς προελεύσεως διατεταγμένα ὡς πλέγματα ἐκ φολίδων. Αἱ δύο τῶν σαρκοφάγων σώζουσιν τὸ κάλυμμά των (ἐν ἀετωματωδῶς καὶ τὸ ἄλλο σμαρωτόν, τὸ δεύτερον μετὰ ἀμφίπλευρον διακόσμησιν σχηματικῶν ὀκταπόδων). Αἱ σαρκοφάγοι αὗται ὑπεκατεστάθησαν. Ὀλίγα ἀγγεῖα (περίπου δέκα) συνώδευον τὰς ταφάς, τὰ περισσότερα τοποθετημένα παρὰ τὴν σαρκοφάγον μετὰ τοὺς ὀκτάποδας. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων εἶναι δύο κομψαὶ τὸ σχῆμα πρόχοι καὶ μία χαλκῇ φιάλη. Εὐρέθησαν ὁσαύτως χαλκοὺν γλωσσοειδὲς μαχαίριον καὶ σφραγιδόλιθος στεατίτου.

Ἀνασκαφὴ ἀρχαῖου ἐλληνικοῦ τάφου Κάτω Βάθειας Περιάδος. Ὁχι μακρὰν τοῦ χωρίου Κάτω Βάθεια κατὰ τὴν διὰ μηχανικῶν μέσων καλλιέργειαν ἀνεκαλύφθη πῖθος, ὅστις ἐθρυμματίσθη. Διὰ τοῦ Ἐ. φόρου ἐγένετο ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, ἥτις ἀπεκάλυψε σχεδὸν πάντα τὰ τεμάχια τοῦ πύθου, ὅστις ἀπεδείχθη ταφικός. Διακοσμεῖται εἰς τὸν λαιμὸν ὑπὸ τριῶν σφιγγῶν — διεσώθησαν αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν — μετὰ ὠραίας διακοσμῆτους κεφαλὰς κατ' ἐνώπιον μετὰ ὀροφωτὴν δαιδαλικὴν κόμωσιν. Συνωδύετο ὑπὸ κρατη-

ροειδοὺς σκευούς ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ καὶ ὑπὸ πρόχου. Ἡ ταφή ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλείου. Κατὰ τὴν ἀποχέτευσιν κατισκευασμένης οἰκοδομῆς ἦλθεν εἰς φῶς τάφος λαξευτὸς γεωμετρικῶν χρόνων. Μετὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν πρώτων εὐρημάτων ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, ὁ τάφος ἀνεσκάφη κανονικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου. Ὁ θάλαμος ἦτο μᾶλλον ἀκανόνιστος καὶ ἀνευρέθη πλήρης ἀγγείων, τεφροδόχων καλπῶν, πρόχων, κυάθων, ἀρυβάλλων κλπ. Ἐξήχθησαν πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἀγγείων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς τοὺς κυρίως γεωμετρικοὺς χρόνους. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου γεωμετρικοῦ τάφου ὅστις ἦλθεν εἰς φῶς ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ θολωτοῦ τάφου Ροτασίου. Εἰς ἀγρὸν ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου Ροτάσι καὶ βορείως τοῦτου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν τάφος θολωτός, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς μόνον αἱ κλείουσαι τὴν κορυφὴν πλάκες ἀπεσπάρσθησαν. Ἀπεδείχθη οὗτος τελείως ἀδιατάρακτος μὲ τὸ φράγμα τῆς θύρας καὶ πάντα τὰ ἀγγεῖα τοῦ θαλάμου εἰς τὴν θέσιν των. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἐλάχιστον χῶμα διεισέδυσεν, οὕτως ὥστε κατέστη δυνατόν νὰ φωτογραφηθῇ τὸ περιεχόμενόν του ὡς εὐρέθη. Ἦτο ὑπερπλήρης ἀγγείων καὶ περὶ τὸ κέντρον μία σαρκοφάγος εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὰ συνοδευόμενα αὐτῆν ἀγγεῖα. Ὁ τάφος διεσώζετο ἀρτίως καὶ ἦτο ὠκοδομημένος μὲ πολὺ παχέα τοιχώματα ἐκ μᾶλλον πλακωτῶν λίθων. Κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφὴν ἐγυμνώθη δολόχληρος ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου, ἐπιπεδουμένη εἰς κύκλον διαμέτρου περίπου 2,50 μ. Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ θαλάμου εἶναι 1,70 μ. Ἡ ἐκκένωσις τοῦ τάφου ἐγένετο διὰ τοῦ δρόμου, ὅστις δὲν ἦτο κτιστός, διαλυθέντος τοῦ φράγματος. Ἐξήχθησαν ἄνω τῶν 250 ἀγγείων, τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι μεγάλα (κάλπαι περιέχουσιν τὴν τέφραν τῶν νεκρῶν καὶ μικρὰ ἀγγεῖα ἢ μεγάλοι ἀμφορεῖς ἢ πρόχοι). Πάντα εἶναι ἀρίστης διατηρήσεως καὶ τὰ περισσότερα διακεκοσμημένα. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ἐν τῷ τάφῳ ταφαὶ ἦσαν ἄνω τῶν τεσσαράκοντα. Ἐκ τῶν σχημάτων καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀγγείων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ θολωτός τάφος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τῆς ὀρχῆς τῆς ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς. Τὸ σχῆμα τῆς σαρκοφάγου, ἣτις ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλακῶν, εἶναι ἐλλειψοειδές· δὲν φέρει διακόσμησιν. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἰναι ποικιλώτατα, ὅπως αἱ διακοσμήσεις των· ἰδιαιτέρως κομποὶ εἶναι τινες τῶν ἀρυβαλλίσκων. Πλὴν τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν πολλὰ σιδηρὰ ὄπλα, περόναι, πόρπαι, καρφίδες ἀργυραὶ καὶ μία χρυσή, χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ ταινιῶν καὶ χρυσὰ τινα κοσμηματικὰ ἐλάσματα. Δυσερμήνευτον εἶναι σύνολον συνευγεμένων διὰ συνηλώσεως λεπτῶν ταινιῶν ἐκ χαλκοῦ, ἀποτελουσῶν σκευὸς ἀγνώστου χρήσεως.

Ὁ τάφος Ροτασίου εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων γεωμετρικῶν τάφων ἐν Κρήτῃ, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τόσον μεγάλον ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ὡς οἱ δύο μεγάλοι θολωτοὶ τάφοι τῶν Ἀρχάδων καὶ ὁ τάφος Ρ τῆς Φορτέτσας). Ὑπάρχει ἔλπις ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων τάφων ἐκεῖ πλησίον, ἀφοῦ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνευρέθη πρὶ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἄλλος θολωτός τάφος μὲ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφαί :

Ἀνασκαφὴ Ἀπερίας. Ἀνταποκρινομένη ἢ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία εἰς τὴν ἔφεσιν τῆς πόλεως Χανίων ὅπως ἀρχίσουν ἀνασκαφαί εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀπερίας, ἀπεφάσισε τὴν κατ' ἀρχὰς ἐνέργειαν δοκιμαστικῆς ἀνασκα-

φῆς πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως κτηρίων ἑλληνικῶν χρόνων. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις ἐπιγραφῶν εἰς τὸν χώρον ἐνθα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τοῖχος μὲ πολλὰς ἐπιγραφάς, τὰς πλείστας προξενικὰς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν ναὸν ἐν παρυστάσει, διασώζοντα εἰς τὰς βάσεις τῶν δύο κιόνων τῆς προσόψεως. Ὁ ναὸς εὐρίσκεται παρὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος. Ἀτυχῶς ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένος. Ὁ δυτικὸς τοῖχος ἦτο διαλελυμένος, τῶν ἄλλων τοίχων ἐσώζετο μόνον ὁ κατώτερος δόμος ἐκ πελεκητῶν λίθων. Αἱ βάσεις ἀνευρέθησαν ἐνσωματωμέναι ἐντὸς στυλοβάτου, ἡ μὴ δὲ τούτων ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ΘΕΥΚΡΙΤΟΣ...ΩΣΙΟΣ τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τὸ μεταξὺ τῶν βάσεων κατωφλιον φέρει κοιλώματα διὰ τὰς στρόφιγγας θύρας. Πρὸ τῶν βάσεων τῶν κιόνων ἀνευρέθησαν δύο βάθρα ἀγαλμάτων. Λείψανα πιθανῶς τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ ἐκ μαρμάρου, θραυσθέντων ἐπὶ τόπου, περισυνελέγησαν. Τὰ ἐξ ἀσβεστολίθου ἀγάλματα ταύρων, τὰ κεῖμενα εἰς τὴν ὑποκειμένην χρῶδραν Σιδεροπόρτι, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄσχετα μὲ τὸν ναὸν — ἄτοπος ὅθεν ἡ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων δοθεῖσα ὀνομασία τοῦ ναοῦ Stiertempel. Φαίνεται ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἃν κρίνῃ τις ἐκ τῶν πολυαριθμῶν θραυσμάτων ἐκ κέρνων μὲ κοτυλίσκους. Ἐξω τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν τεμάχια τοῦ γείσου του. Τὰ περισυλλεγένητα ἀγγεῖα εἶναι ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ χώρου τοῦ Τοίχου τῶν Ἐπιγραφῶν, νοτίως τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπεκάλυψε κατὰ τὴν ἀτραπὸν δάπεδον ἰσως χριστιανικοῦ ναοῦ (τοῦ Ζ' ἢ Η' μ. Χ. αἰ.) καὶ ὑπὸ τοῦτο τάφους χριστιανικοὺς, εἰς οὓς ἐχρησιμοποιήθησαν τεμάχια τῶν τέμπλων τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ, ὧν τινὰ φέρουν ἐγγεγλυμένους σταυροὺς. Τοῦ Τοίχου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα αἱ συγκεντρωθεῖσαι πληροφορίαι ὅμως βεβαιοῦν ὅτι ἦτο ὠκοδομημένος ἐπιμελῶς διὰ πελεκητῶν λίθων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἐνεπίγραφοι (ἄρα οὐκ ὡς ὑπετέθη εἰς δευτέραν χρῆσιν).

Νοτίως τοῦ ἀψιδωτοῦ μετὰ κόγχης κτηρίου ἀνεκαλύφθη θύρωμα ἐκ παραστάδων καὶ ὑπερθύρου μετὰ σταγόνων καὶ ἀστραγάλου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μεσαιωνικῶν οἰκιῶν ἐκεῖ καὶ βορείως τῶν μεγάλων δεξαμενῶν. Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο περὶ τὸν μικρὸν «δωρικὸν ναόν».

Μικρὰς κλίμακος ἐξερεύνησις ἐγένετο κατὰ τὴν δυτικῶς τοῦ τεύχους νεκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ὀρθογώνιοι τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἐντὸς τῶν ὁποίων περισυνελέγησαν ἀγγεῖα τινὰ πῆλινα, ἐν ὕλεινον μετὰ πολυχρῶμων φλεβώσεων, πέντε ἀργυραῖ περόναι μὲ δισκοειδεῖς κεφαλὰς, κάτοπτρον καὶ χρυσὴ δανάκη ἐπίσης παλαιότερα ταφῇ ἐντὸς πίθου μὲ ἀναγλύφους ζώοντος. Πάντα τὰ εὐρήματα μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλνίων.

Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ Καλυβίων Μεσαρᾶς. Κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν ὅχι μακρὰν τοῦ χώρου ἐνθα ἀνεκαλύφθη ἡ νεκρόπολις τῆς Φαιστοῦ ἡλθον εἰς φῶς πελεκητοὶ λίθοι καὶ ὑπετέθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ θολωτῶν μινωικῶν τάφων. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ στρώμα ἦτο ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀνεκαλύφθη παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς θήκης καὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἐξετείνετο τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων τῆς πόλεως Φαιστοῦ. Λίθινά τινὰ σκεύη περαιτέρω ἀνήκον φαίνεται εἰς ἀκραίαν τινὰ οἰκίαν τῆς πόλεως. Δὲν ἀ-

ποκλείεται πάντως ή ύπαρξις εις βαθύτερα στρώματα μινωικῶν λειψάνων.

Ἀνασκαφή πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνων. Πολύ σημαντική ὑπῆρξεν ή ἀνασκαφή ή διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου εις τυχαίως ἀποκαλυφθέντα θολωτὸν τάφον. Ἦδη ὁ τάφος εἶχεν ὑποστῇ σημαντικὴν καταστροφὴν, ἀφαιρεθέντος μεγάλου μέρους τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου του διὰ τὴν οἰκοδόμησιν βαθυτάτου φρέατος· ἐπίσης ἐσπλήθη πρὸ ἐτῶν μέρος τοῦ θόλου. Ἡ διάμετρος τοῦ τάφου ποικίλλει ἀπὸ 5 μέτροι 5.23 μ. Σημαντικὸς ἦτο ὁ πλοῦτος τῶν ἐν αὐτῷ εὐρημάτων. Τὸ ταφικὸν στρώμα εἶχε πάχος 0.60 μ. καὶ εἰς αὐτὸ ἐβριθον τὰ ὀστᾶ καὶ τὰ κτερίσματα ἐκ πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων, σφραγίδων, ἐξαρτημάτων περιδεραίων καὶ λοιποῦ διακόσμου. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται χρυσοῦν διάδημα ἰδιότυπον μὲ ὀδοντωτὰς προεξοχὰς καὶ μὲ ἐξαρτήματα ταινιῶν περαστῶν. Τῶν σφραγίδων αἱ πλείεσται εἶναι ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ εἶναι ποικίλων σχημάτων, κυρίως μορφῆς δακτυλίου μὲ σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν διακοσμουμένην μὲ γραμμικὰ συμπλέγματα κατὰ τετράγωνα. Μία ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ἔχει μορφὴν ποδὸς ταύρου. Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν παλαιολιθίων εὐρημάτων τοῦ πολιτισμοῦ Μεσαρᾶς προσφέρει σκαρβασιὸς, χρονολογούμενος ὑπὸ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν 12ην δυναστείαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δεόν ή χρονολογία τῶν παλαιότερων φάσεων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ νὰ βραχυυνθῇ ἔτι μάλλον. Αἱ σφραγίδες τοῦ τάφου ἐμφανίζουν γενικῶς ἀρχαϊκώτερον ἢ μάλλον ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα ἐν συγκρίσει μὲ ἐκεῖνος τῶν μεγαλυτέρων κέντρων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ θέματα εἶναι ἀπλούστερα καὶ τὰ περισσότερα γραμμικά.

Ἀπλουστερά εἶναι καὶ ή κεραμική, ἥτις πυρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμῶν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει δὲν περιλαμβάνει οὐδὲν δείγμα τοῦ πολυχρώμου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἀγγεῖα τινα ὁμοῦς ἐμφανίζονται ὡς πρόδρομα τοῦ ρυθμοῦ τούτου διακοσμούμενα μὲ ἀπλὴν λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους.

Τὰ πλείεστα τῶν ἀγγείων ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς χαρακτηριζομένην ὡς ΠΜΙ φάσιν, χαρακτῆρος μάλλον ὑπονεολιθικοῦ, ἀλλ' ή κεραμική αὕτη δύναται νὰ κατέρχεται μέχρι τοῦ τέλους τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ἡ ἀκριβὴς στρωματογραφικὴ παρακολούθησις καὶ λήψις πλήθους φωτογραφιῶν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως ἐκάστου ἀντικειμένου θὰ προαγάγῃ σημαντικῶς τὴν ἐρευνα καὶ θὰ δώσῃ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Πρόχοι μετὰ καλύμματος, ραμφιδόστομοι προχοῖσσαι, πυξίδες, δίδυμα ἀγγεῖα εἶναι μετὰ τῶν σχημάτων. Ὑπάρχουν καὶ ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικοῦ, ἐν μάλιστα λίαν ἐνδιαφέρον μὲ παράστασιν ἀνήκουσαν εἰς τὸν τύπον τῶν Krötendarstellungen. Τὰ λίθινα ἀγγεῖα εἶναι λίαν σπάνια (ἐνῶ εἶναι τόσον συνήθη εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν θολωτῶν τάφων). Τὰ χαλκὰ ἐπίσης ἀντικείμενα εἶναι ἐλάχιστα, μετὰ τῶν ὁποίων βραχεῖα τριγωνικὴ λεπίς ἐγχειριδίου τοῦ παλαιότερου τύπου. Τῶν περιδεραιῶν αἱ ψῆφοι ἦσαν χρυσαῖ, ἐκ σιτατίτου ἢ φαγεντιανῆς.

Παρατηρήθη ὅτι μετὰ τῶν ὀστέων πολλὰ ἦσαν ζῶων Πάντα ταῦτα περι-συνελέγησαν, ἵνα μελετηθῶσιν ὑπὸ εἰδικοῦ Παρατηρήσεις ἐνδιαφέρουσαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῶν κεκαυμένων στρωμάτων κυρίως κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου. Ὡς πιθανὴν ὑπόθεσις ἐμφανίζεται ὅτι ἐγένετο κατὰ διαστήματα μερικὸς καθαρισμὸς τοῦ τάφου συγκεντρουμένων πρὸς τὸ βάθος τῶν ὀστέων καὶ ἀναπτομένης πυρᾶς ἐπὶ τοῦ ἀπελευθερουμένου χώρου, ὅπου ἐκαίοντο ἀρωματικαὶ ὕλαι.

Σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κτηρίου τοῦ τάφου,

ἀγούσαις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ ἤτο τοῦ πλήρους θόλου καὶ ὄχι, ὡς ὑπετέθη, ἡ τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου. Ἡ θόλωσις ἐσώζετο καλῶς πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἤτο δὲ ἐμφανὲς ἡ κατὰ τὸ ἐκφορικὸν σύστημα κατασκευὴ τῶν πιγέων (2 μ.) τοιχωμάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται συνδυαζόμεναι μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνδιαμέσων βαθμίδων θόλων (ὡς τελευταῖον τοῦ ΜΜΙΙ τοῦ λόφου τῶν Γυνάδων Κνωσοῦ) φέρουν πλέον ὡς βεβαίαν τὴν ἐκ Κρήτης προέλευσιν τῶν ἡπειρωτικῶν θόλων.

Τὰ πιθανῶς ὑπάρχοντα ἐξωτερικὰ παραρτήματα τοῦ τάφου δὲν ἀνεσκάφησαν. Διεπιστώθησαν ὁμως ἐπὶ τῶν κύκλῳ ὑψωμάτων λείψανα συνοικισμῶν, νομισμάτων καὶ πρωτομινωϊκῶν χρύων. Προέκυψαν δὲ ἐνδείξεις ὑπὲρ τοῦ καὶ ἄλλων θολωτῶν τάφων.

Ὁ Ἐπιμελητὴς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Κρήτης Κωνστ. Καλοκύρης συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς Βυζαρίου τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἀνηκούσης εἰς τὸν Π' μ. Χ. αἰῶνα Ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλην οὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ὁ τρίκλιτος ναὸς μετὰ τοῦ καθ' ὅλον τὸ δυτικὸν πλευρὸν ἐκτεινομένου νάρθηκος τοῦ. Ἡ ὀποκάλυψις κατέστη δύσκολος λόφῳ τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων, τῶν συμπαγῶν ἐνὸς τοῦ ναοῦ καταπεσόντων ὀγκῶν τοιχοποιίας, τῶν ὀγκωδῶν ριζῶν δένδρων καὶ τῆς συγχύσεως, ἥτις ἐπῆλθεν λόγω τῆς συλλήσεως τοῦ ναοῦ πρὸς πορισμὸν ὕλικῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Τὸ δάπεδον τοῦ μεσαιῶν κλίτους εὐρίσκεται ὑψηλότερον τοῦ τῶν πλαγίων κλιτῶν, ἐστρωμένον διὰ μεγάλων ἐκ κεράμου πλακῶν· τὸ δάπεδον τῶν πλαγίων κλιτῶν ἤτο ἐκ συμπλητοῦ χώματος. Οἱ στυλοβάτοι ἦσαν ἀσυνήθως ὑψηλοὶ (περὶ τὸ 1 μ. πρὸς τὰ πλάγια κλίτη) ἐπ' αὐτῶν ββαῖνον κατὰ κανονικὰ διαστήματα 2 περίπου μέτρων τὰ ὑπόβαθρα τῶν κιόνων, διασωζόμενα καλῶς κατὰ τὸν νότιον στυλοβάτην. Αἱ κιονοστοιχίαι ὑπολογίζεσθαι ὅτι θὰ εἶχον πέντε κιόνας ἐκάστη καὶ δύο ἀκροαίους πεσσούς, σχηματιζομένων ἐπὶ τὸς ὁξῶν.

Πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ διακονικοῦ εὐρέθη ἡ «θάλασσα» (ἡ χωνευτήριον) εἰς τὴν ὅποιαν κάθοδος ἐγίνετο διὰ δύο βαθμίδων· σύστημα ἀποχετεύσεως ἔφερε ἀπὸ τὴν ἐγκαταστάσιν ταύτην πρὸς φρεατῖον πλινθοπερίβλητον τῆς ΝΔ γωνίας τοῦ νοτίου τοῦχου. Τοῦτο φέρει τὸν ἀνασκάψαντα εἰς τὴν σκέψιν χρησιμοποήσεως τοῦ κτίσματος ὡς βαπτιστηρίου δι' εἰδικoὺς λόγους.

Ὁ νάρθηξ ἤτο χαμηλότερος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καὶ ἐπεκινῶναι μετὰ τὰς κλίτη διὰ τριῶν θυρῶν, εἰς τὰς ὁποίας διεσώθησαν τὰ κατώφλια. Δύο θύραι κατὰ τὰ ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ μία τρίτη κατὰ τὴν στενὴν νοτίαν ἔφερον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὸν ναόν. Εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρχε τριλόβον παράθυρον. Δύο στενοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ νάρθηκος.

Τμῆμα ἱωνικοῦ κιονοκράνου, κορμοὶ κιόνων, μαρμάρيني κιονίσκοι τῆς ἀγ. Τραπέζης, τμήματα θωρακίων ἐκ πάγου μετὰ σταυροὺς ἐντὸς κύκλων, τμῆμα κοσμήτου ἦσαν τὰ ὀλίγα διασωθέντα λείψανα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ. Λύχνοι, πῆλινα ἀγγεῖα, ὑάλινα σκεύη καὶ κανδηλαὶ εἰς τεμάχια, σιδηροὶ ἥλοι, νομίσματα ἦσαν μετὰ τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις δύο ἀραβικῶν νομισμάτων τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος, μορτυροῦντα τὴν παρουσίαν τῶν Ἀράβων καὶ πιθανὴν καταστροφὴν τοῦ χώρου ὑπ' αὐτῶν. Ὁ ἀνασκαφεὺς πιστεύει ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀπετέλεσε τὸν καθεδρικὸν ναὸν μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ἐδρᾶς τῆς Ἐπισκοπῆς Συβρίτου εἰς Βυζάρι, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως τῆς νήσου.

Πλὴν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐξετέλεσε διὰ τοῦ

Ἐφόρου καὶ τῶν Ἐπιμελητῶν περισσυλλογὴν ἀρχαιοτήτων ἀποκειμένων ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ νεωστί ἀνακαλυφθεῖσων Περὶ τούτων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τύχην ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἡ Ἱταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν παρὰ τὴν Μητρόπολιν τῆς Γόρτυνος τὴν εἰς θεσιν Καννιά ἀνακαλυφθεῖσαν πέρυσι μινωικὴν ἀγροικίαν, τῆς ὁποίας τα πρῶτα σημαντικὰ εὐρήματα περιυνέλεξεν ὁ Ἐπιμελητὴς Στυλ. Ἀλεξίου διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ. 332). Τὸ κτήριον εἶναι ἐκτεταμένον καὶ σχήματος οὐσιαστικῶς ὀρθογωνίου. Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον ἀνευρέθη κατεστραμμένον, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἡ ἀγροικία ἐκλείετο δι' ἰσχυρῶν τοίχων, ὡς οἰδομημένων διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων καὶ σωζομένων πρὸς δυσμὰς μέχρι πέντε δόμων. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ νότου καὶ ἐγίνετο διὰ μικρᾶς πλακοστρώτου αὐλῆς. Τὸ κατώφλιον ἔφερεν ὁπὰς στερεώσεως κιγκλιδώματος. Ἡ βάσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἔχει τὸ σὺν-νηθες εἰς μεγάλα μινωικὰ κτήρια πεζούλιον καὶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἐμφανίζονται αἱ κατὰ γωνίας ἐξοχαὶ τῆς προσόψεως, ἀντιστοιχοὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν δωματίων. Οἱ περισσότεροι τῶν χώρων εἶναι ἡχοὶ ἀποθηκεύσεως καὶ μέγα πλῆθος πίθων, ὅχι ὀλιγωτέρων τῶν ἐξήκοντα, ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, καίτοι πολλοὶ τεθραυσμένοι ἢ καὶ ἔλλιπεις τὸ ἀνώτερον μέρος λόγῳ τῆς γενομένης μηχανικῆς καλλιεργείας τοῦ ἀγροῦ. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἀποθηκῶν ἔχουν πεσοῦς διὰ τὴν στήριξιν τῆς ὀροφῆς. Ἡ σχοινίνη χαρακτὴ διακόσμησις ἦτο ἡ συνηθετέρα, χρονολογοῦσα αὐτοὺς εἰς τὴν ΥΜΙ περίοδον. Ἐντὸς τῶν πίθων ἀνευρέθησαν ἀπηνθρακωμένα ὄσπρια (πίσσα, φάβαι κλπ.) καὶ ὅχι ὀλίγα ἀγγεῖα. Τὴν χρονολογίαν ΥΜΙ στηρίζουν καὶ τὰ λοιπὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, τὰ πλείστα μικρὰ γεφυρόστομα μὲ διακόσμησιν θεουσῶν σπειρῶν ἢ κλαδίσκων. Μία λεκάνη ἐκ χαλκοῦ ἀνευρέθη ἐντὸς πίθου.

Πρὸς βορρᾶν εἶχον προστεθῇ πρόχειρά τινα δωμάτια, χρησιμοποιηθέντα προφανῶς διὰ σταυλισμὸν ζώων. Ἡ χρονολογία τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ μεγάρου ἐξ ἀγγείων τοῦ ἐνδιαμέσου ρυθμοῦ — τινῶν μὲ διακόσμησιν ἀνοικτῇ ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους — φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τῆς μεταβατικῆς ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περιόδου. Λόγῳ τῆς καταστροφῆς τὰ ἀνατολικά διαμερίσματα παρηκολουθήθησαν μὲ μεγαλυτέραν δυσκολίαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκεῖ ἀνευρέθησαν τὰ σκεύη καὶ εἰδῶλια ἐξ ἱεροῦ τῶν ΥΜΙΙ β χρόνων. Φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐγκατεστάθη εἰς τὸν ἡχοῦν τοῦ παλαιότερου ἱεροῦ τοῦ μεγάρου. Τὸ κύριον δωμάτιον ἔφερε θρανίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν λίθινα ἀγγεῖα ἀμέσως ὁμῶς παρ' αὐτὸ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τὰ χαρακτηριστικὰ δι' ἱερὰ σωληνωτὰ σκεύη, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ἱερῶν ὕφρων, καὶ τινα εἰδῶλια μὲ κωδωνοειδῆ ἔσθητα, ὑψηλὴν κωνικὴν τιάραν, ἀνυψωμένας χεῖρας. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι εἰδῶλον ἐπὶ βάσεως πολεμιστοῦ μὲ θώρακα κάτω χροσσωτόν, ἴσως φέροντος πάλαι καὶ ἀσπίδα. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀνάγλυπτοι πίνακες, ὧν εἰς μὲ ἀντιθετικὰς σφίγγας ἑκατέρωθεν φοίνικος. Ἀντιθετικῶς τεταγμένοι ταῦροι ἀνευρέθησαν ἐπὶ ἐνὸς τῶν σωληνωτῶν σκευῶν. Προφανῶς λατρευτικῆς χρήσεως ἦσαν καὶ μεγάλοι κάλαθοι περιαιρετοί, στερεούμενοι ἐπὶ ὑψηλῶν ποδῶν. Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς χρήσεως τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ΥΜΙΙ β χρόνους χαρακτηριστικὸς εἶναι ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ ἐντελῶς σχηματικὸν ὀκτάποδα. Εἰς

πάντα τὰ γειτονικά δωμάτια, άνευρέθησαν άνάλογα είδωλα καί σκεύη, άποδεικνύοντα ότι ταύτα ήσαν βοηθητικά του ίεροϋ. Έκ δύο τούτων άλλως προέρχονται καί τὰ πέρυσιν περιουλλεγέντα είδωλα, των οποίων άνευρέθησαν περιαιτέρω τεμάχια. Ούτω εις έν τούτων άνευρέθη είδωλον με την χείρα οπισθεν της ράχεως, εις άλλο τεμάχια λίαν ένδιαφέροντος είδώλου με όφεις καί μικρά όφίδια επί της κεφαλής, με κρεμμάμενα περι την τιάναν γλωσσοειδή έξαριτήματα, πολλάί άλλαι κεφαλαί καί κορμοί παρομοίων είδώλων, ών έν έφερε τός χειρας έσταυρωμένας επί του στήθους· εις άλλο δωμάτιον έν έπαφή με τὸ κυρίως ιερὸν άνεκαλύφθη είδώλιον, σωληνωτόν ύψηλόν σκεϋος καί βωμὸς βαθυμιδωτός με διάκοσμον χαρακτὸν ίσως σχηματικών διπλὼν κεράτων. Γενικῶς τὸ σύνολον των είδώλων καί σκευῶν τούτων είναι έν των μάλλον ένδιαφερόντων έξ ὧσιν μέχρι σήμερα άνευρέθησαν εις διάφορα ιερά (Κουμάσας, Γουρνιών, Γάζι, Καρφί Λασηθίου, Πρινιά, Παγκαλοχώρι).

Εις την Φαιστόν συνεχίσθη ή άνασκαφή κατὰ την ΒΔ γωνίαν του μινωικού άνακτόρου, άπομακρυθέντων προηγουμένης των άπορριμάτων των παλαιών άνασκαφών. Κάτωθεν τούτων άπεκαλύφθη τὸ νότιον τμήμα των κατὰ τὸ 1957 έν μέρει άνασκαφέντων δωματίων LXVII - LXIX με τὰ ώραία των δάπεδα έκ γυψολιθικών άλαστροίνων πλακῶν καί νοτίως τούτων λείψανα πρωτογεωμετρικών οίκων. Εις τὸ αὐτὸ έπίπεδον ήλθον εις φῶς λείψανα άλλων οίκοδομημάτων άνηκόντων προφανῶς εις την τρίτην καί τελευταίαν φάσιν του ΜΜ άνακτόρου, κτισθεντων δηλαδή μετὰ την ύποχώρησιν της προσόψεως τούτου πρὸς την κορυφήν του λόφου, κατόπιν της καταστροφής της δευτερας φάσεως. Έν σιρῶμα της αὐτῆς περιόδου άπεκαλύφθη πλησίον της οίκιας της Σχολῆς, κατὰ την έκσκαφήν των θεμελίων του γεωστί οίκοδομηθέντος Στρωματογραφικού Μουσείου.

Σπουδαιότερα λείψανα της πρωτογεωμετρικῆς οικήσεως ήλθον εις φῶς πρὸς Δ. έκτός των δωματίων F, N καί του βόθρου M, περι την ΝΔ γωνίαν του Άνακτόρου. Έν έξ αὐτών, τὸ R1, έχει δάπεδον έκ πλακῶν, επί του οποίου έκείντο συντετριμμένα εις πίθος καί άλλα ένδιαφέροντα πρωτογεωμετρικά άγγεϊα, καί έπικοινωνεϊ πρὸς Β μετ' ένὸς έτέρου δωματίου, Β3. Τοϋτο έχει κατὰ μήκος του Α καί Δ τοίχου έν χαμηλὸν θρανίον καί διασώζει μίαν βάσιν κίονος — της έτέρας άπομακρυθείσης προφανῶς κατὰ την διάνοξιν δοκιμαστικού φρέατος υπό του Pernier —, προϋποθέτουςαν την διαίρεσιν του δωματίου εις 2 κλίτη. Έτερον δωμάτιον — Q — πρὸς Β του R1, χαρακτηρίζεται άπό την παρουσίαν τριῶν έστιῶν, σχηματιζομένων υπό καθέτων πλακῶν κατὰ τὰς πλευράς καί μιᾶς όριζοντίας ὡς πυθμένος, καί περιεχουσῶν στάκτην, άνθρακας καί ὅσα κεκαυμένα. Έπί της άνατολικῆς έστίας έκείτο έπίσης μία μεγάλη ύδρία με έπίπεδον πυθμένα, διακοσμουμένη υπό όριζοντίων καστανῶν ταινιῶν καί δύο παραλλήλων χαραγμάτων εις τὸ ὕψος των ὡμων.

Πρὸς Β της δυτικῆς αὐλῆς της 1ης φάσεως συνεπληρώθη έπίσης ή άνασκαφή του προμαχῶνος II καί του κεκλιμένου έπιπέδου του κατευθυνομένου έκ της δυτικῆς αὐλῆς, κατὰ μήκος της Β πλευρᾶς του προμαχῶνος πρὸς την κορυφήν του Άνακτόρου, μέσφ του διαδρόμου LII. Τέλος διηυκρινίσθη πλήρως ή διαδοχή των διαφόρων οίκοδομημάτων κατὰ τὸ σημεῖον τουτο της άνασκαφῆς. Ίδιαιτέρως σημαντική διὰ την λύσιν του προβλήματος του <νεολιθικοϋ> της Φαιστοϋ ὑπήρξε μία μικρά άλλ' άποδοικῆ δοκιμή κάτωθεν της Δ αὐλῆς της πρώτης φάσεως. Άνεγνώρισθησαν τμήματα δύο οίκων της προαναστορικῆς περιόδου, διατηροῦντα εισέτι επί του δαπέδου Ικανά λείψανα κεραμεικῆς

τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Ἁγίου Ὁνουφρίου, ἀναμεμιγμένα μεῖ ἄλλα, ὧν τῶν κατηγοριῶν τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς μετὰ τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης ἀνακτορικῆς φάσεως. Αἱ οἰκίαι εἶναι θεμελιωμέναι ἐπὶ παρθένου ἐδάφους ἐπ' αὐτῶν ὅμως λείψανα ἐρυθροῦ δαπέδου δεικνύουν μίαν ἄλλην περίοδον ζωῆς, ἀμέσως προηγουμένην τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἁγίου Γεωργίου τῆς Φαλάντρας, πλησίον τῆς ἐνετικῆς ἐκκλησίας, ἀμέσως δυτικῶς τοῦ λόφου τῆς Φαιστοῦ, ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ γενομένην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἱκανὸν μέρος τῶν θεμελίων ἐνὸς ὑπογεωμετρικοῦ ἢ ἀρχαϊκοῦ ναῖσκου, ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ σχῆμά του, τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν τοῦ Πριναῖ, ἀλλ' ἀσφαλῶς προερχεται ἀπὸ τὴν προελληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχει περιγραμματα σχεδὸν τετραγωνικόν, δύο ἀνοίγματα διαχωρίζοντα ὑπὸ κίονος καὶ τὸν ἐσωτερικὸν χώρον προφανῶς διηρημένον εἰς δύο κλίτη ὑπὸ ἐτέρου κίονος στηριζομένου ἐπὶ πελωρίας πλακῶς, εὐθυγραμμισμένης πρὸς τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος τῆς προσόψεως. Ὁ Β. τοίχος ἐξακολουθεῖ πρὸς Α, παραλλήλως πρὸς μίαν σειρὰν πλακῶν εὐρισκομένων πρὸς Ν, καὶ μετὰ τοῦ ἐνός καὶ τῆς ἄλλης ὑπῆρχε τμήμα συμπαγοῦς χώματος, καλυπτομένου ὑπὸ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς πεζοδρόμιον ἢ μικρὰ πλαγία στοά.

Ἡ χρονολογία τοῦ ναῖσκου εἶναι προφανὴς ἐκ τῶν λειψάνων μεγάλων πίθων μετὰ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ δαπέδου του. Κάτωθεν τοῦτου ἦλθον εἰς φῶς, εἰς σημεῖα σχηματίζοντα ὅπας, χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου, μεγάλα ἐπιχώσεις ἐκ μινωικῶν ὀστράκων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ρυθμοῦ Καμαρῶν.

Τέλος ἐπανεληφθῆ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσαι τὸ 1954, εἰς τὴν ζώνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, ἐπὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ λόφου τοῦ Ἀνακτόρου. Ἐνταῦθα, κάτωθεν σωρῶν λιθῶν, κατακρημνισθέντων ἐκ παλαιότερων τοίχων, ἦλθον εἰς φῶς ἄλλαι οἰκίαι σύγχρονοι τοῦ Δευτέρου Ἀνακτόρου, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν ἐνδιαφέρουσαν κεραμικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Αἱ οἰκίαι, ἐκτός μιας περιπτώσεως, ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ προγενεστέρων, τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Ἡ συνέχισις τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ἐπιβεβαιούται ἐκ λειψάνων τοίχων ὡς καὶ ὕλικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, εὐρεθέντων εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν ζώνην τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ σχεδίων τῶν οἰκῶν τούτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἰκοδομηθέντων κτισμάτων εἶναι ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκον, διευκρινίζεται ὅμως μετὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς συνήθως, ἡ ἐργασία ἀναστηλώσεως καὶ σιγγρώσεως τῶν μινωικῶν ἐρείπειων, καὶ τῆς στηρίξεως τῶν ἐπ' αὐτῶν μεταγενεστέρων. διὰ τὰ ὅποια κατεβλήθη προσπάθεια νὰ διατηρηθοῦν, ὅπου εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν ἵεσιν των.

Ἀνασκαφαὶ Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς Sinclair Hood μετὰ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τὴν διασάφισιν τῆς μινωικῆς χρονολογίας διὰ τῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων, τὴν ἀνεύρεσιν πινακίδων γραφῆς, τὴν περαιτέρω ἀποκαλύψιν μινωικῶν οἰκῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Γυψάδων καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ, τὴν τελικὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου καὶ τῆς μεγάλης πολιορκιστικῆς Βασιλικῆς. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν λίαν σημαντικὰ.

1) Ἡ ἐξερεύνησις ἀποθετῶν καὶ κτηρίων παρὰ τὴν Βασιλικὴν Ὀδὸν διε-

σάφησε σημαντικώς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἑβανς καθορισθείσας διαδοχικὰς φάσεις. Ὁ καθαρισμὸς τοῦ μεγάλου ὀχειοῦ, ὅστις εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὅστις ἀπαχέτευσεν τὰ διαμερίσματα τῆς δυτ. πλευρᾶς τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸν Ἑβανς, ἔδωκε σημαντικὰ ὄστρακα καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐν χρήσει μέχρι τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου. Ἐξ ἐνὸς δωματίου τοῦ παρακειμένου κτηρίου ἐξήχθησαν ἀρτίως διατηρούμενα καμπαρικά ἀγγεῖα ἐξαιρετοῦ τέχνης, τινὰ ὠοκέλυφα, καὶ μετ' αὐτῶν σκαρaboῖος τοῦ τέλους τῆς 12ης ἢ τῆς 13ης δυναστείας (1850 - 1750). Εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου παρηκολουθήθη στρώμα τῆς ΜΜΙΑ περιόδου μέχρι βάθους 5 μ. Εἰς τὰ αὐτὰ στρώματα εἰς τὰ ὁποῖα περυσιν ἀνεκαλύφθη ἡ σημαντικὴ σειρὰ τῶν ἐλεφαντίνων τεμαχίων ἐιδωλίων ἀνευρέθη καλῶς διατηρούμενος πούς, ἀνήκων εἰς τὴν μικροτέραν σειράν. Ἐκ στρώματος τοῦ τέλους τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου προῆλθε χρυσοῦς ὀφθαλμὸς στερεοῦμενος δι' ἀργυρᾶς καρφίδος. Ὑπὸ τὰ πρωτογεωμετρικὰ στρώματα ἤρρευνέθη στρώμα μετ' ΥΜΙΙ β κεραμεικῇ. ἤρρευνέθησαν ἐπίσης λειψανα πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν οἰκημάτων. Ἐκ δοκιμαστικῆς παλαιότερον ἔρρευνέθησας τάφρου προῆλθεν ὠροῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος μετ' ἡμικυκλικὴν θήκην καὶ ἐξηρημένους μαργαρίτας. Κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο περιοχὴ μετ' κήπων καὶ φρέατα καὶ μόνον ἀργότερον ὠκοδομήθησαν οἰκίαι τινες. Στίνες κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων. Πολλὰ νομίσματα, ἑλληνορωμαϊκῶν μάλιστα χρόνων, περισυνελέγησαν.

2) Εἰς τὸ κατέναντι τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς Ὁδοῦ τμήμα, ὅπου ἠνοίχθη μεγάλη δοκιμαστικὴ τάφος, ἡ προσδοκία ἀνευρέσεως μινωικῶν πινακίδων δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι, διότι μόλις νῦν ἐπλησίασεν ἡ δοκιμὴ τὰ μινωικὰ στρώματα. Τεμάχιον ὅμως ἐνεπιγράφου πινακίδος παρέχει ἀγαθὸς ἐλπίδας. Κρυστάλλινον κόσμημα καὶ τεμάχια ἐλεφαντίνων μικρῶν πλακῶν περισυνελέγησαν αὐτόθι.

3) Ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Γ' ὑψάδων συνεχίσθη μετ' ἐπιτυχίαν ἡ ἀποκάλυψις τῶν μινωικῶν οἰκῶν. Διεκρίθησαν σαφῶς στρώματα τῆς ΥΜΙΑ καὶ ΥΜΙ β φάσεως. Ἐκ διαδρόμου ὅπισθεν τῆς Οἰκίας Α κατέστησαν προσιτὰ τρία δωματία, ἴσως ἀνήκοντα εἰς ἄλλην οἰκίαν ἢ ἐπικουρικῶς προστεθέντα. Ὁ ὅπισθεν δυτικὸς τοῖχος σώζεται μέχρις ὕψους τριῶν ὀλοκλήρων μέτρων. Οἱ ἐνδιάμεσοι τοῖχοι εἶναι πλινθόκτιστοι ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος. Μία κλιμακίς ἔφερε πρὸς ἄνω ὕροφον ἢ ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς νότον, ὅπου ἀνευρέθησαν πιθίσκοι μετ' κλάδους καὶ πυρὰς ζώνας τῆς ἐνδιαμέσου ΜΜΙΙ β - ΥΜΙΑ περιόδου. Πυραὶ δαπέδων καὶ λιθίνῃ λεκάνῃ μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται περὶ μαγειρείων καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μικρὸν ἀνοιγμα εἰς τὸν ὅπισθεν τοῖχον τοῦ κεντρικοῦ δωματίου, ἄγον εἰς καπνοδόχον προστατευομένην διὰ δοκῶν. Ἡ οἰκία κατεστράφη εἰς τὴν λήγουσαν ΥΜΙΑ περιόδου· ἄνω τῶν ἐρειπίων εὗρέθη στρώμα μετ' ΥΜΙ β κεραμεικῇ, χαρακτηριζομένην ὑπὸ θαλασσίας διακοσμήσεως. Δυτικῶς ἅπλοι μονόροφοι οἰκίσκοι ἐπὶ στρώματος ΥΜΙΑ καὶ ὅπισθεν τούτων μεταγενέστεραι οἰκίαι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ΥΜΙΙΙ περίοδον, δεικνύουν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀνευρέσις εἰς στρώμα ΥΜΙΑ τεμαχίου ΜΕ ἄμαυρο-χρώμου ἀγγείου, ὡς ἐπίσης ἡ ἀνευρέσις εἰς στρώμα ΥΜΙ β χαλκοῦ μικροῦ δακτυλίου μετ' λατρευτικὴν παρὰστασιν μικρᾶς μορφῆς καμπτούσης τὸ ἐξ ἱεροῦ φυόμενον ἱερὸν δένδρον καὶ κεντρικῆς μορφῆς μετ' πλουσίαν ἐσθῆτα, ἴσως τῆς θεότητος, κινουμένης πρὸ ἄλλου ἱεροῦ ἢ βωμοῦ μετ' δένδρον.

Πρὸς βορρᾶν τῶν οἰκῶν ἡρευνήθη φρέαρ γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἀνορυχθὲν διὰ μέσου MM δαπέδων, ἀπὸ τὸ κατώτατον τῶν ὁποίων προήλθον κύπελλα καὶ ἄλλα ἀγγεῖα MMI β περιόδου.

4) Εἰς τὸν ἀποθέτην ἐλληνικοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ἰνυάδων συνεχίσθη ἡ ἔρευνα μὲ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Ἀνάμικτα μὲ στρώματα τέφρας ἔκειτο μέγας ὀριθμὸς εἰδωλίων, τῶν περισσότερων ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ παλαιότερα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων συνηθέστεροι τύποι ἦσαν αἱ τῶν καθημένων γυναικείων μορφῶν καὶ τῶν ὕδριαφόρων. Ὀλίγα ἦσαν ἐπίσης τὰ ὑστερώτερα. Ἐνδιαφέροντες εἶναι πῆλινοι δίσκοι μὲ παράστασιν τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. Ὀλίγα κοσμήματα, ἐνώτια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀσπίδισκαι χαλκαὶ καὶ νομίσματα κνωσιακὰ ἢ ρωμαϊκὰ τοῦ Οκταβίου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἦσαν μετὰ τῶν λοιπῶν εὕρημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἀνευρέσεως μινωικῶν σφραγιδολίθων καὶ μικροῦ χρυσταλλικοῦ ἐξαργήματος εἰς σχῆμα πιθήκου MM χρόνων ἐν χρήσει, ὥς φαίνεται, ὡς περιάπτων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν περίοδον. Οἱ βόθροι κατασκευάσθησαν διαδοχικῶς καὶ ἀνῆκον εἰς ἱερὸν τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν πλησίον. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότερον τῶν ἀποθετῶν. Τὸ νότιον μέρος τῶν ἀποθετῶν τούτων δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι· ἐκ τῶν εὕρημάτων τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι τινὰ εἰδώλια τοῦ ταναγραϊκοῦ τύπου, μία κεφαλὴ ἡθοποιοῦ καὶ τεμάχιον πλαστικοῦ ἀγγείου παριστῶντος Ἐρωτα λούοντα τὴν κόμην του εἰς κρουνόν.

5) Ὑπὸ τοῦ John Evans συνεχίσθη ἡ συστηματικὴ ἐξερεύνησις τῶν ὑπὸ τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ νεολιθικῶν στρωμάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἔγινε εἰς τὰ τετράγωνα C καὶ D καὶ ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 2 1/2 μέτρων, φθάσασα τὴν κορυφὴν τῶν μέσων νεολιθικῶν στρωμάτων. Εἰς τὸ τετράγωνον D ἀπεκαλύφθη σειρὰ ἐπαλλήλων δωματίων προχείρως ψυχοδομημένων καὶ ἐπανειλημμένως καταστραφέντων. Ἰσως τὸ συγκρότημα ἀπετελεῖτο ἐκ πλειῶνων δωματίων, τῶν ὁποίων τὸ κύριον μέρος παρέρυθθη εἰς τὴν κλιτύν. Ταῦτα ἦσαν ὑστερονεολιθικὰ καὶ τῆς ἐνδιαμέσου ἀπὸ τῆς μεσσηνεολιθικῆς εἰς τὴν ὑστερονεολιθικὴν περίοδον. Πολὺ σημαντικώτερα ἦτο ἡ βαθύτερον ἀποκαλυφθεῖσα μεσσηνεολιθικὴ οἰκία ψυχοδομημένη διὰ λίθων καὶ τεμαχίων βράχου, μὲ ἐσωτερικὸν ἀντιτοίχισμα, δάπεδον ἀμώδες, ἐπίχρισμα, ἐστίαν μὲ τέφραν καὶ χαμηλὸν πεζοῦλι διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς τροφῆς. Ὑπεράνω τῆς οἰκίας ταύτης εἰς δύο ἀποθέτας ἀνεκαλύφθη λίαν σημαντικὴ σειρὰ ὀλοκλήρων ἀγγείων ἐπίτηδες ἐκεῖ τοποθετημένων· ἀμφοροειδὲς ἀγγεῖον, πρόχους, σκευὴ - ἐστία (φουβού) καὶ ἀρύταινα μὲ λαβὴν διχαλωτὴν πρὸς τὸ χεῖλος ἦσαν μετὰ τῶν εὕρημάτων. Ἐργαλεῖα ἐξ ὀστέου καὶ λίθου, χονδροειδῆ εἰδώλια καὶ ζώδια εἰς τεμάχια καὶ ἀνθρώπινον ἰσως, κρανίον, περιεχόμενον εἰς ἀγγεῖον μὲ λαβὴν, περιρυσνέληγσαν ἐπίσης. Ἐλάσσονος σημασίας ἦσαν τὰ εὕρηματα εἰς τὸ τετράγωνον C, ὅπου τὰ λείψανα μαρτυροῦν ἀκάλυπτον χώρον μὲ διαδοχὴν στρωμάτων ὀκρῶν καὶ μελανῶν.

6) Εἰς τὴν περιοχὴν Σελλόπουλο τῆς Κνωσοῦ, ὅπου πέρυσι ἀνεσκάφησαν οἱ δύο σημαντικοὶ θαλαμοειδεῖς ὑστερομινωικοὶ τάφοι, ἀνεξητήθησαν ἄλλοι τάφοι εἰς τὰ σημεῖα ἐνθα ἦλθον εἰς φῶς λίθοι, νοτίως τῶν πρώτων. Εἰς ἓνα τάφον ὀρθογωνίου σχήματος ἀνευρέθη ἐκτάδην κείμενος σκελετός, ἀποτεθεὶς ὡς φαίνεται, ἐντὸς πολυχρώμου φερέτρου, τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν σαφὴ λείψανα. Τρίτωτος ἀμφορεὺς μὲ ΥΜΙΙΙ α διακόσμειν, χαλκὰ τινὰ ἐλάσματα ἐκ σκεύους ξυλίνου ἀγνώστου μορφῆς καὶ ψῆφοι τινες μὲ ξυλίνους πυρῆνας εἶναι

μεταξύ τῶν ὀλίγων κτερισμάτων τοῦ τάφου.

7) Ἐπὶ τοῦ λόφου Σόπατα Ἀγ. Νικολάου κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἡρευνήθη πρωτογεωμετρικὸς λαξευτὸς τάφος μὲ λείψανα μιᾶς ταφῆς, συνοδευομένης ὑπὸ ψευδοστόμου ἀμφορέως μὲ ἐντομὰς κατὰ τὸς ληβὰς.

8) Κατὰ τὴν νοτίαν κλιτὺν τῆς Φορτίτσας ἀνεσκόφη τάφος ὀρθογώνιος μὲ βυζαντινὰς ταφάς. Ἐκεῖ πλησίον ἀνευρέθησαν τυχαίως ἑλληνικοὶ λύχνοι ἀκέρατοι.

9) ΝΔ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως ἡρευνήθη φρέαρ τὸ ὅποτον ἀπέδωσεν ὑάλινά τινα ἀγγεῖα τοῦ Α' μ. Χ., αἰῶνος καὶ ρωμαϊκὸν solidus.

10) Παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἀγ. Μιχαὴλ εἰς τὴν Β κλιτὺν τῆς ἀκροπόλεως ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως ἑλληνιστικῶν λύχνων ἐξητάσθη ὁ χώρος. Εὐρέθησαν λείψανα ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας καὶ βόθροι. Εἰς τὸ βορειότερον μέρος τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἡρευνήθη ὀρθογώνιος τάφος μὲ ἑννέα σκελετοὺς βυζαντινῶν χρόνων.

11) Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βληχιᾶς ἀνεκαλύφθη ΜΜΙΙ φρέαρ μὲ πολυχρῶμον κεραμεικὴν, περισυλλεγεῖσαν εἰς βάθος 2 1/2 μέτρων. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων δύο γεφυρόστομα καὶ κύαθοι ὠκέλυφοι εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

12) Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τῶν Γυψάδων, ἄνω τοῦ Βασιλικοῦ Τάφου, ἀνευρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγοῦ διὰ τὸ ὕδωρ θαλαμωτὸς ΥΜΙΙΙ α τάφος περιέχων διαταραχθεῖσαν λάρνακα. Τοῦτο ἔδωσεν εὐκαιρίαν ἐξερευνήσεως τῆς περιοχῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξερεύνησιν καὶ ἄλλων τάφων. Εἰς μικρὸς διετήρησε εἰσέτι τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου του καὶ περιεῖχε δύο λάρνακας μὲ ταφὰς ἀδιαταράχτους μὲ ἕνα καὶ τέσσερας σκελετοὺς. Τρεῖς ἄλλοι σκελετοὶ προῆλθον ἐκ τριῶν θρυμματισμένων λαρνάκων τῶν ὁποίων αἱ δύο μὲ χαρακτηριστικὴν ΥΜΙΙΙ α διακόσμησιν. Μὲ τὰς διαταραγμένας ταφὰς ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα κοινῶν τύπων, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κύλικες καὶ κωνικὰ ἀπλᾶ κύπελλα.

13) Τῶν σφραγιδολίθων τῆς περιοχῆς τῶν Γυψάδων τινὲς ἦσαν ἐξαιρετοῦ τέχνης: εἰς ἐξ αἱματίτου ἔχει διακόσμησιν ὥραιων ὕδροβίων πτηνῶν ἄλλος ἐκ στεατίτου παριστᾷ γρύπα· ἕτερος ἐκ σαρδίου σταυρὸν καὶ ἰχθύν, ἄλλος ἐπίσης ἐκ σαρδίου ἀναπαυόμενον λέοντα.

13) Ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου διὰ τοῦ καθηγ. Gough συνεδυσθῆ με λεπτομερῇ μελέτην πάντων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν στοιχείων τοῦ σημαντικοῦ τούτου μετὰ μωσαϊκῶν κτηρίου. Ἐν μικρὸν ἀλλὰ σημαντικὸν δωμάτιον, μὲ εἰσοδὸν δι' ἀνοίγματος ἐν μέσῳ δύο παραστάδων εἶχε εἰς τὸ βάθος δύο ρυμοὺς μὲ διακοσμητικὸς κορνίζας κατὰ τὴν βάσιν των καὶ εὐρέθῃ περιέχον ξύλινον κιβώτιον μὲ χαλκᾶς γωνίας σιδηρόδετον, ἐξασχθὲν ὀλόκληρον. Νοτίως τοῦ Tablinum ἀπεκαλύφθη κόγχη χρησιμοποιεθεῖσα ὡς Latarium εἰς τὸ βάθος στενοῦ δωματίου μὲ καλῶς διατηρούμενον μωσαϊκὸν διαπέδον καὶ ὀρθομαρμάρωσιν τοιχογραφικὴν· τὸ μωσαϊκὸν διαίρεται εἰς δύο τμήματα πλαισιούμενα μὲ ἐρπύζοντα κισσόν· τὸ ἀνατολικὸν ἔχει γεωμετρικὰ μοτίβα περὶ τὸ κέντρον ἔνθα παρίσταται τρίπουν ποτήριον μὲ ψιτακὸν ἐπὶ τῶν χειλέων· τὸ δυτικόν, ὅπου στενοῦται τὸ δωμάτιον, ἔχει κληματίδα καὶ πρὸ τῆς κόγχης ἀφηρημένα διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ ἐργασία εἶναι λεπτῆς τέχνης καὶ τὸ σύνολον ἐμφανίζει ἰδιαιτέραν αἰσθητικὴν ἀξίαν. Τὸ μέγεθος τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμυρώσεως ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν κονιζμάτων. Εἰς τὰ ἐπιχρίσματα, ἔκτος τῆς κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα ἀπομιμήσεως μαρμαροθετημάτων, παρίστανται καὶ μικραὶ κεφαλαὶ Πανὸς μὲ γαμψὴν μύτην καὶ αἰχμηρόν

πώγωνα. Πάντα ταῦτα ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἀπεδόθησαν κατ' ἀναπαράστασιν.

Τὰ μικρὰ εὐρήματα καὶ ἡ ὅλη διακόσμησις βεβαιοῦν χρονολογίαν τῆς Ἐπαύλεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Πολλοὶ ὁσιεῖναι βελόναι καὶ περόναι κόμης καὶ φορεμάτων περισυνελέγησαν, ὡς ἐπίσης σκευὴ καὶ ἐργασίαι τοῦ καλλωπιστηρίου, λύχνοι μὲ παραστάσεις θεῶν, ἐρωτικῶν καὶ ξιφομαχικῶν σκηνῶν, βοτρυῶν καὶ προσωπειῶν. Ἐπὶ λαίμου ἀμφορέως ἡ ἐπιγραφή ΟΛΥΜΠ. Ἐνδιαφέροντα τεμάχια *terra sigillata* τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος φέρουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν βουκράνων, βοτρυῶν, πτηνῶν καὶ ἐπιγραφὴν TIGRANES.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ γενικὸς καθαρισμὸς τοῦ *tablinum* τῆς Ἐπαύλεως.

14) Τέλος διὰ τοῦ καθηγητοῦ Friend συνεχίσθη καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Σανατορίου, πλὴν τῆς πρὸς Β ἐκτεινομένης κλειστῆς αὐλῆς. Ἡ Βασιλικὴ περιλαμβάνει τρία σχεδὸν ἰσοπλαεῖ κλίτη, νάρθηκα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τούτων, ἀψίδα καὶ κατὰ τὴν Β πλευρὰν δωμάτιον σχεδὸν 4×5 μ. χρησιμοποιηθὲν ἱεὺς ὡς διακονικόν. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν εἶχε γίνεи προσθήκη ἐνὸς προχείρου δωματίου. Βαπτιστηρίου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα. Τὸ μήκος τῆς Βασιλικῆς εἶναι περίπου 21 μ. καὶ τὸ πλάτος 12. Τὸ μωσαϊκὸν δαπέδου τοῦ νάρθηκος εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ νοτίου κλίτους, διακοσμούμενον ὑπὸ ἰσοσκελῶν σταυρῶν ἐκ ρόμβων, εἰς μεγάλους κύκλους. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος παρίστανται τετράγωνα μὲ κύκλους καὶ πλοχμούς. Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ μωσαϊκοῦ σώζονται μόνον ἴχνη. Διεσώθησαν τεμάχια τῆς τοῦ γλυπτοῦ χαμηλοῦ τέμπλου. Περιέργως εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τοῦ ναοῦ ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ἡ τοποθετήσις του ἐπὶ κλιτύς βριθούσης ἐκ τάφων, κατὰ τρόπον ὥστε ἐχρειάσθη ἰσχυρὰ ἐπίχωσις καὶ ἀντιστήριξις πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους. Πολλοὶ τῶν τάφων κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐπληρώθησαν, ἀλλὰ δύο ἐκ τούτων, μᾶλλον μνημειώδεις, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπετέλεσαν καὶ τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ. Ὁ εἰς τούτων εἶναι κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ σηκοῦ λίαν ἐμφανὴς εἰς τοὺς εἰσερχομένους· εἶναι κιβωτιόσχημος καὶ ἡ πλᾶξ ἐπικαλύψεως διακοσμεῖται μὲ *opus alexandrinum*· διὰ τὴν εἰσοδοχὴν χοῶν ἀφῆθη ὁπὴ ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθη ὀλμοειδὲς ΥΜ χρόνων σκευὸς ἐκ σιτατίτου. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ σηκοῦ εἶναι ὁ δεύτερος τάφος, περίκλειστος ἐντὸς διπλοῦ τοίχου· ἦτο προφανῶς παλαιότερος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ προθέσεως ψευδομήτη ἐπὶ τούτου εἰς μαρτύριον ἢ ἐκκλησίᾳ. Ἡ κτερίσις ἀμφοτέρων τῶν τάφων ἦτο στοιχειώδης.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς συστηματικωτέρας περυσυλλογῆς εὐρημάτων, ἀνεκαλύφθησαν τυχαίως κυρίως κατὰ καλλιεργητικὰς ἐργασίας πλῆθος ἄλλων τυχαιῶν εὐρημάτων. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιδίδουσα μηχανικὴ καλλιέργεια συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάκλυψιν πλῆθους ἀρχαίων χώρων ἢ ἀντικειμένων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπιφέρει καταστροφὴν εἰς πλῆθος ἄλλων. Αἱ περιορισμέναι δυνατότητες ἐξ ἄλλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἐπιτρέπουν πανταχοῦ τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν πρὸς διάσωσιν καὶ τὴν περαιτέρω δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς ἐξακριβώσιν ὑπαρξέως τυχόν περισσοτέρων λειψάνων. Τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰς μᾶλλον σημαντικὰς τῶν περιπτώσεων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προσιτοὺς χώρους.

Κατὰ τὴν ἀνόρυξιν τάφρου διὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλῆνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐπιδόρου Ἀριάνης ἐν Κνωσῷ ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα μαρμάρινα γλυπτὰ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἥτοι προτομὴ Διονύσου, μικρὸς κορμὸς ἐφήβου ἀκέφαλος καὶ τμήμα κορμοῦ Ἀρτέμιδος. Παρεδόθη ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον λίθινον φωλεόσχημον μινωικὸν σκεῦος ἀνευρεθὲν εἰς θέσιν Ἑλληνικά.

Παρὰ τὴν Σίλαμον Τεμένους, εἰς ἀγρὸν τοῦ μετοχίου τοῦ ἱατροῦ Μοράκη ἀνεκαλύφθη θαλαμοειδὴς λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφος μετὰ δρόμου. Δὲν ἀνευρεθῆσαν κτερίσματα ἢ ὅσῃ νεκρῶν καὶ φαίνεται ὅτι ὁ τάφος ἐγκατελείφθη χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῇ, ἴσως λόγῳ πτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς του.

Ἐν Ἀρχάναις πρὸς τὴν συνοικίαν Ρυάκι ἀπεκαλύφθη κυκλικὸς χώρος μὲ τεμάχια πλίνθων μὲ αὐλακωτὴν ἐπιφάνειαν ἢ ἐπιπέδων κεράμων μὲ ἐντομὰς χιαστὶ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ Σπήλαιον Εἰλειθυίας περισυνελέγη ἔλασμα χαλκοῦν ρυθμοῦ κλασσικίζοντος, ὡς φαίνεται ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κάδον.

Εἰς τὰ Κελλά τῆς κοινότητος Ἀγ. Παρασκευῶν, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρωτογεωμετρικὴ κάλπη καὶ τινα ἀγγεῖα (ἐν δώτον, ἄλλο μορφῆς πρὸχου μὲ καθέτους ἀναγλύφους ταινίας, προχοῖδιον μὲ δικτυωτὰ τρίγωνα, κάλαθος καὶ τεμάχια ἄλλων ἀγγείων, χαλκὴ πόρπη κλπ.). Ὁ τάφος ἦτο σπηλαιώδης ἐντὸς βράχου· τρεῖς ἄλλοι κάλπαι καὶ ταφικὸς πλῆθος κατεστράφησαν. Εἰς Γαλίφαν Πεδιάδος ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὑπόγειος λαξευτὸς τάφος εἰς θέσιν Ἀϊ Λιάς (παρὰ τὴς Μαλάθης) δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ μέχρι σήμερον.

Παρὰ τὸ χωρίον Σάρι Πεδιάδος, θέσιν Στὸν Πίθο, κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγῷ ὑδρεύσεως ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος κιβωτιόσχημος ΥΜΙΙ β χρόνων, ἀκόσμητος, συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἄλλων ἀγγείων. Ταῦτα εἶχον ἀποτεθῇ εἰς λαξευτὸν τάφον, ὅστις δὲν ἠρυνήθη περαιτέρω.

Ἐκ Γορῶν Πεδιάδος προερχομένη ἡγοράσθη λίαν ἐνδιαφέρουσα τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ λίθου ΜΜΙΙ χρόνων μὲ ἱερογλυφικά σύμβολα. Ἀνευρέθη εἰς θέσιν Ἀσπρουγας.

Ἐκ Χερσοννήσου Πεδιάδος περισυνελέγησαν μαρμαρινὴ κεφαλὴ γυναικὸς μὲ κρῶβυλον, καλῶς διατηρουμένη, δύο ἄλλαι μαρμάριναι κεφαλαὶ μετρίως διατηρήσεως, ἡ μία τῶν ὁποίων εἶναι ἐκ προτομῆς αὐτοκράτορος. Ἐπίσης ἡγοράσθη δακτυλιδιόσχημος σαρδέου μὲ παρὰστασιν θεᾶς, ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ Μαλίων Πεδιάδος, θέσις Ἀχλάδια, ἡγοράσθη τρίπλευρος παλαιοσανατορικὴ σφραγὶς μὲ παρὰστάσεις κυματοειδῶν γραμμῶν καὶ ἀντιρρόπου θέματος, δύο κεφαλῶν ζώων καὶ ζώου κυρτουμένου. Ἐκ Μιλάτου προερχομένη ἡγοράσθη τρίπλευρος σφραγὶς στεατίτου παλαιοσανατορικῶν μινωικῶν χρόνων μὲ σχηματικὰ θέματα.

Εἰς Καλὸ Χωριὸ Πεδιάδος, κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνευρέθησαν παρὰ ἀρχαῖον τοῖχον τρία ζώδια μινωικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθονάτων Μαλεβιζίου, εἰς τὸ Μετόχι Κακογιάννη, ἀνεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων μινωικῶν, συνοδευόμενα ὑπὸ διστράκων ΥΜΙ χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λύττου κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ Ἀσκῶν - Ξεῖδᾶ κατεστράφησαν πολλοὶ τάφοι, κυρίως τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων,

μορφής κτιστής θήκης ή εκ κεράμων. Επίσης κατεστράφησαν δύο ταφικοί πίθοι ευμεγέθεις ελληνικῶν χρόνων ἄνευ διακοσμήσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν διαπλάτυνσιν ἀνευρέθησαν καὶ ευμεγέθεις κυβόλιθοι - στηλαι (cippus) μὲ ἐπιγραφὰς καὶ ὄφεις. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία περιουνέλεξε τοὺς εὐρεθέντας καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλους. Ἐπὶ μιᾷς τούτων εἰκονίζεται καὶ στεγγίς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περισυλλογὴ καὶ ἐνὸς τῶν τιμητικῶν βάθρων τῆς ρωμαίας αὐτοκρατείας Σαβίνης, συζύγου τοῦ Τροϊανοῦ καὶ παλαιοχριστιανικὸν ὥραιον κιονόκρανον μὲ φύλλα ἀκάνθης.

Ἐκ τῆς Γόρυτος περιουνέλεγησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, ὅσα ἦσαν ἐλευθέρα. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς θέσιν Βυρεινὸς Χάρακας, ἀνευρέθη ἐπιγραφὴ ἐπὶ πωρολίθου, αὐτοκρατορικῶν χρόνων, παρέχουσα ἐν πλαισίῳ τὸ κείμενον:

«Ἐρωτος Θεο | δώρω Κώρη | σι ἀράν καὶ | χαριστήιαν».

Εἰς τὴν Μεγάλην Βρύσην χωρικὸς ἀνεκάλυψε πίθον ἑλληνικῶν χρόνων. Διεδόθησαν φῆμαι περὶ ἀνευρέσεως ὑπ' αὐτοῦ θησαυροῦ, μὴ ἐπιβεβαιωθεῖσαι.

Ἐπίσης οὐδὲν ἐξηκριβώθη περὶ χαλκῶν σκευῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ ἄλλου χωρικοῦ εἰς θέσιν Ἀτσιπάδες τῆς περιοχῆς Ἀσημί Μονοφασίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀποκρυβέντων. Ἐξ Ἀσημίου ὅμως προερχόμενα κατεσχέθησαν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ παλαιοπόλου μαρμαρινῇ μικρᾷ κεφαλῇ Σατύρου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων καὶ σκαρβαβοῖς ἐκ σαρδίου Ταῦτα ἀπεστάλησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ροτιάσι ἐγένετο αὐτοψία τοῦ χώρου εἰς θέσιν Ἀσπρολείβαδα, ὅπου 19 χαλκᾶ μινωικὰ ἐργαλεῖα ἀνευρέθησαν πρὸ ἔτους καὶ παρεδόθησαν (Κρητικὰ Χρονικά ΙΑ' 1957 σ. 339) Διακρίνονται ἐκτεταμένα λείψανα μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, ἰσχυρὸς βλαβείσης ἐκ τῆς βαθείας καλλιέργειας. Ὁ χώρος εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδος.

Εἰς θέσιν Ἑλληνικά τοῦ χωρίου Πυράθι (ἀρχ. Πύρυνθος) ἀνεκαλύφθη σειρὰ πηλίνων πλακῶν 0,30 × 0,30, πιθανῶς ἀποτελουσῶν ἀγωγὸν ὕδατος ἑλληνικῶν χρόνων.

Εἰς Καμηλάρην περιοχῆς Φαιστοῦ, θέσιν Ἀλίσαντρακι, ἀνευρέθη πρωτογεωμετρικὸς τάφος μὲ ταφικὸν πίθον, συνοδευόμενον ὑπὸ ἄλλων ἀγγείων, τριπυδικῶν σκεύους, δύο πρόχους, τῶν ὁποίων ἡ μία ἔχει τρητὸν σιόμιον, δύο προχοῖδια, ἀρύβαλλον καὶ κυλινδρικὸν σκεῦος Εἰς τὴν θέσιν Κορανιά ἀνεκαλύφθη μινωικὸς τοῖχος λίαν πλατύς, περὶ τὰ 4 μ., μήκους 7 1/2 μ., ἐκ λίθων καλῶς πελεκητῶν καὶ εὐθυγραμμισμένων ὥς καὶ ἄλλα θεμέλια. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα εἶναι μινωικὰ τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Εἰς τὴν Σίβαν Πυργιωτίσσης φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη σημαντικὸς θησαυρὸς ἑλληνικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων. Αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν περίωσιν του δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τούτου μέρος ἀπεπωλήθη ὑπὸ ἀσυνειδήτου ἀρχαιοκαπήλου. Ἐρευνα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν 9 τεμαχίων (4 τῆς Κνωσοῦ καὶ 5 τῆς Φαιστοῦ), περὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον συγκεκριμένα πληροφοροίαι, ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων μὴ προερχομένων ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς Σίβας. Ταῦτα ἦσαν 6 ἀργυρὰ καὶ 4 χαλκὰ ἑλληνικῶν χρόνων, 1 ἀργυροῦν καὶ 7 χαλκὰ ἑλληνορωμ. μαϊκῶν χρόνων, 1 χαλκοῦν βυζαντινόν, 1 μεσαιωνικὸν ἀργυροῦν ἰσπανικόν καὶ 1 αἰγυπτιακόν.

Τὰ πρῶτα εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν Λέντα (ἀρχ. Λεβήν) τὰ ὁποῖα ἔ-

δωσαν αφορμήν εις τήν ανασκαφήν τοῦ σημαντικοῦ ΠΜ θολωτοῦ τάφου ἦσαν τεμάχια ὀψιανού, τροχαλιοειδῆς σφραγιδόλιθος, ψῆφοι περιδεραίων καί ψήγματα χρυσοῦ.

Εἰς Τυμπάκι Πυργιωτίσσης, παρὰ τὸν Κόκκινον Πύργον, κατὰ τήν ἰσοπέδωσιν ἀγροῦ, ἀνεκαλύφθη κτήριον ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, διατηρούμενον εἰς ὕψος 1,80 μ. μὲ μαρμαρίνους κίονας καὶ δάπεδα ἐκ κεράμων.

Ὁ φύλαξ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀ. γ. Τριάδος παρέδωσε ὑπ' αὐτοῦ, ἀνευρεθέντα παρὰ τήν μινωικὴν ἑπαυλιν, πρismaticὸν σφραγιδόλιθον μὲ ἱερογλυφικά σημεῖα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Βιάννου κ. Ν. Παδουβᾶ, ἐνεργήσαντος αὐτοψίαν τοῦ παρὰ τήν Ἀρβην ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιοότητες:

Εἰς πίθος ἐλληνικῶν χρόνων, ἐλλιπὴς τὸ χεῖλος, περισυνελέγη εἰς τεμάχια καὶ ἀπετέθη εἰς τήν Συλλογὴν τοῦ Γυμνασίου Βιάννου. Κατὰ τήν φύτευσιν μπανανεῶνων πολλὰ ἀρχαῖα κτήρια κατεστράφησαν. Παρὰ τήν θάλασσαν παρετηρήθη δάπεδον ἐκ κεράμων. Περισυνελέγησαν τριπτήρες καὶ κωνικὸν ἔξαγμα ἐπὶ δίσκου, λίθινον, ἴσως ἀποτελοῦν στρόφιγγα θύρας. Εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Ἀ. γ. Παντελεήμονος ἐσημειώθησαν τρία παλαιохριστιανικά ἱωνικά κιονόκρανα διαστάσεων 0,50 × 0,50 μ. ὥς καὶ δύο ἄλλα μικρότερα, πολλοὶ κυβόλιθοι καὶ τμήμα γείσου· ταῦτα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπὶ τόπου υπάρξεως παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου, ἰσῶς βασιλικῆς.

Ὁ αὐτὸς Ἐπιμελητὴς περισυνέλεξεν ἐλληνικὸν πίθον ἐξ Ἀγίου Βασιλείου τῆς Βιάννου, τυχαίως ἀνευρεθέντα.

Παρὰ τήν διακλάδωσιν τῆς οἰδοῦ Ἀ. γ. Γαλήνης πρὸς Ἀποδοῦλου, ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς, προφανῶς ΥΜΙΙΙ, λουτροειδεῖς λάρνακες, οὔτινες αὐτῶς κατεστράφησαν. Γίνεται λόγος περὶ χρυσταλλικοῦ λίθου μὲ ὀλιγόλεξον ἐπιγραφὴν, ὡς καὶ περὶ δισκοειδῶν καὶ κυλινδρικῶν πηλίνων ὑφαντικῶν βαρῶν καὶ μυλοπετρῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ πλησίον. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ γίνη αὐτοψία τοῦ χώρου.

Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης τυχαῖα εὐρήματα ἤλθον εἰς φῶς εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Χουμεριάκου Μεραμβέλλου, ὅπου ἀνευρέθη καὶ περισυνελέγη εἰς τήν Συλλογὴν Ἀγίου Νικολάου σαρκοφάγος πηλίνη ΥΜΙΙΙ χρόνων συνοδευομένη ὑπὸ πηλίνων ἀγγείων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων ἐσχαθεντων εἰς τεμάχια.

Ὅμοίως κατὰ τήν διάνοξιν φρέατος εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Καλοῦ Χωριοῦ Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἰστρῶνος) καὶ εἰς τήν θέσιν Κατεβατὴ ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ εἰς βάθος 2 μέτρων. Τὸ ἐν ἦτι ἀκέραιον, ἀλλ' ἐθρουύσθη. Περισυνελέγη ἐπίσης ἐλληνικὸς λύχνος ἀνευρεθεὶς πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον. Ἰσῶς πρόκειται περὶ τάφων τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου.

Εἰς τήν περιοχὴν τῆς Ἰεράπετρας (ἀρχ. Ἰεράπυτνα), εἰς ἀπόστασιν 1 χιλ. δυτικῶς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον, κεῖται γωνία μαρμαρίνου αἰετώματος, διαστ. 1 × 1 μ., φέρουσα γλυπτὴν διακόσμησιν τετραγωνιδίων.

Κατὰ τήν παραλίαν τῆς πόλεως, εἰς θέσιν Βιγλιά, ἀνευρέθη κατὰ τήν ἀμοληψίαν εἰς βάθος 3,50 μ. σημαντικὸς χαλκοῦς ἀνδριάς τηβеноφόρου νέου, βαίνων ἐπὶ κυκλικῆς δισκοειδοῦς πλίνθου. Σώζεται ἀρτίως, μὲ τήν κεφαλὴν, πλὴν ἐλαφροῦς διαβρώσεως ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ ἀπολεπίσεως τῆς παρειᾶς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐνθετοί, ἀλλ' ἡ ἐνθεματικὴ ὄλη ἐχάθη· ἡ κόμη εἶναι βραχεῖα καὶ οὐλὴ Στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ καὶ ἔχει τήν χεῖρα κεκαμμένην

πρὸ τοῦ στήθους. Κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἱεραπέτρας, ὅπου ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη. Εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μ. ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς εὐρέσεως εὐρίσκεται παρὶνὴ σαρκοφάγος μήκους 2,47, πλάτους 0,91 καὶ ὕψους 0,81, ἀκόσμητος, μὲ ἀειωματικὸν κάλυμμα. Ἦτοις ἀνήκει εἰς τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα. Κιονόκρανον κορινθιακὸν ἀνευρέθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματος.

Εἰς τὴν πόλιν Σητεία δύο ΥΜΙΙ κιβωτιόσχημοι λάμνακες ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν οἰκίας, ἀλλὰ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ οἰκοδομοῦντος.

Μερίμνη τοῦ ἐκ Σητείας Εμμανουὴλ Φυγειακή, ὑποβοηθούντος τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, περισυνελέγησαν διάφοροι ἀρχαιότητες καὶ ἐσημειώθησαν ἄγνωστοι τέως ἀρχαιολογικοὶ χώροι. Οὕτω εἰς τὴν Πραϊσόν, εἰς σπήλαιον εἰς θέσιν Χελιδονιές περισυνελέγη χαλκοῦν ἑλληνικὸν ἀγγεῖον μὲ ἰσχυρῶς καθέτους ἀναγλύφους ἐκβλαστήσεις. Μικρὰ κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἀνευρέθη αὐτόθι εἰς θέσιν Μπουτσουνάρια, ὅπου ἀπὸ ἐτῶν ἐνετοπίσθη ἡ ὑπαρξίς σπουδαίου ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ. Ἐκ Πραισοῦ ἐπίσης προερχόμενα παρεδόθησαν διάφορα ἀντικείμενα, ὡς ΥΜΙΙ ψευδόστομος ἀμφορεύς, φυσικὸς τρίτων, δύο κοινὰ ἀγγεῖδια, λίθινον πηνίον, ὑαλινὴ ψῆφος.

Ἐς Ἰτάνο υ προερχόμενα παρεδόθησαν χαλκοῦν ἑλληνικὸν βέλος καλῶ διατηρούμενον, δύο χαλκοὶ ἑλληνικοὶ δακτύλιοι, ὧν ὁ εἰς μὲ παράστασιν γυς ναικός, ὁ ἕτερος μὲ ἀπλὰ χαράγματα, χαλκοῦν δισκίον καὶ τινα νομίσματα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον Σητείας, θέσιν Ἀγ. Ἀντώνιος, ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΙ λαξευτὸς τάφος μὲ μίαν κιβωτιόσημον σαρκοφάγον, σῶζουσιν καὶ τὸ κάλυμμά της, περισυλλεγείσαν ὅμως εἰς τεμάχια. Τὰ συνοδευόντα ἀγγεῖα ἦσαν ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κοινὰ κωνικά κύπελλα, κύαθοι, περισυλλεγείσαι εἰς τεμάχια, καὶ λίθινον φωλεόσημον ἀγγεῖον. Ἄλλος τάφος εἰς θέσιν Ἑλληνικά περιεῖχε σαρκοφάγον μήκους 1,50, πλάτους 0,25, συνοδευομένην ὑπὸ μικροῦ χαλκοῦ ἐχειριδίου.

Εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον Σητείας, θέσιν Καλαμοκανιά ἢ Πλακάκια, ἀνεκαλύφθησαν ἀγγεῖα τινα ΥΜΙ περιόδου, τὰ ὅποια περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ταῦτα εἶναι γεφυρόστομον τρίτων ἀγγεῖον, ἀπίόσημον ἀλάβαστρον, βάσις ἀγ. γείου μὲ ἡθμόν, δύο μικρὰ ἀγγεῖα διακοσμούμενα διὰ κλαδίσκων, καὶ φωλεόσημον ἀγγεῖον ἐκ λεπτοῦ λίθου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀρχαιότητες τυχαίως καὶ περισυνελέγησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Χανίων (ἀρχ. Κυδωνίας) περισυνελέγη ἐπιγραφή ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ὀρφανοτροφείου, ὁδὸς Βώμ, ἀποτερισθεῖσα ἐκ χώρου παρὰ ἐκτεταμένον ὑπύγειον λαξευτὸν ταφὸν μετὰ κογχῶν καὶ ἀρκοσολίων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἔχουσα ὡς ἐξῆς : «Δι| καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς| πᾶσι Σῶσος Νειοκ| δους θε|επολήσας».

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου περισυνελέγησαν ἐξ Ἀπετέρας καὶ ἀπειρέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες :

Ἐπιτύμβιος λίθος ἀνατολινῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὴν κοιλάδα Κοιλάρη μὲ ἐπιγραφὴν : «Δι|φιλος Μεγάλη». Ἐπιτύμβιος λίθος ἐκ θέσεως Σηλιοράκι μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : «Παρμενίων». Ἄλλος ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου μὲ ἐπιγραφὴν : «...τους». Μεγάλῃ ὄρσει ἐπιτυμβία στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : «Τιμόεσσα Δεξιλέας». Τὸ ἀνώτερον μέρος γνωστῆς ἐπιτυμβίας στήλης (IC II) μὲ

πολύστιχον ἐπιγραφὴν. Ἐκ τῆς Β πλευρᾶς τῆς πόλεως τμῆμα ἐπιγραφῆς περιεχοῦσης συνθήκην Κυδωνιατῶν καὶ Ἀπτεραίων. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἐπιτύμβιος στήλη μὲ ἐπιγραφὴν: «Τύχα». Ὡραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος παρεδόθη ὑπὸ χωρικοῦ.

Εἰς τὸ Κακοδίκι Σελίνου, θέσιν Μασερό, παρὰ τὸν συνοικισμὸν Λυχνιανά, περισυνελέγησαν ἑξ κεφαλᾶι πῆλιναι ζῶων ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν Κίσαμον (Καστέλλι Κισάμου) ἀνευρέθη μαρμάρινον ἀγσλματίδιον καὶ ὠραία κεφαλὴ Ἀφροδίτης κλασσικῆς τέχνης, μὲ τὴν κόμην ἀναδεδεμένην διὰ ταινίας καὶ καταλήγουσαν ὀπισθεν εἰς κρῶβυλον.

Εἰς τὸ Ζουρῖδι τῆς Ρεθύμνης τέλος περισυνελέγησαν τεμάχια πολυῶτων πίθων ἀγνώστου ἐποχῆς.

Τὰ τυχαίως ἀνευρεθέντα εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότερα, ἀλλ' ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία δὲν εἰδοποιεῖται ἐγκαίρως ἢ καὶ καθόλου καὶ τὰ ἀρχαῖα καταστρέφονται ἢ ἀποκρύπτονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, φοβουμένων περιπλοκάς ἢ ἀποβλεπόντων εἰς παράνομον διάθεσιν εἰς τοὺς ἀτιμωρητὶ σχεδὸν περιεχομένους ἀρχαιοκαπήλους. Εἶναι ἀκατανόητον πῶς τὸ Δημόσιον ἐθεώρησεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέτῃ ἴδια μέσα κινήσεως διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ δὲν θέτει εἰς χεῖρας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἐξασφάλισιν ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ ἐξαγορᾶς τῶν εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σπεῖρα κιβδηλοποιῶν, ἔχουσα τὰ ἐργαστήριά της εἰς Ἀθήνας, ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν μέγαν ἀριθμὸν κιβδήλων νομισμάτων ἰδίως τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς Κυδωνίας καὶ ἐπίσης μινωικῶν σφραγιδολίδων ἐκ στεατίτου ἢ πλαστικῶν οὐσιῶν μιμουμένων φλεβωτοῦς λίθους. Ἡ κιβδηλία ἐλέγχεται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ πολλοὶ παρεπληνῆθησαν καὶ ἠγόρασαν τοιαῦτα εἶδη. Πολλὰ κατεσχέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ τμῆμα κιβδήλων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μετ' αὐτῶν κατετέθη καὶ γνήσιος δακτυλιόλιθος ἐκ σαρδίου μὲ παρᾶστασιν Ἀρτέμιδος μὲ τὸν κύνα της.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ